

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Навчально-науковий інститут заочної та післядипломної освіти

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти Бакалавр

на тему:

«СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ»

Виконала: здобувачка вищої освіти

4 курсу, групи Тур-43зсп

спеціальності 242 Туризм

(шифр і назва спеціальності)

освітньо-професійної програми Туризм

Дзиндра Ілона Іванівна

(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник _____

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент: _____

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
Навчально-науковий інститут заочної та післядипломної освіти

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)

Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)

Освітньо-професійна програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри туризму
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я, та прізвище)

“ ”

ЗАВДАННЯ
на кваліфікаційну роботу здобувачі вищої освіти

Дзиндри Ілони Іванівни
(Прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи «Сучасний стан та перспективи розвитку рекреаційного туризму»
Керівник роботи _____
(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від «25» квітня 2023 р. №118/к-с.

2. Строк подання здобувачем роботи 11 листопада 2024 р.

3. Вихідні дані до роботи: Закони України та Постанови Кабінету Міністрів України, дані Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних науковців, Інтернет ресурси та інші інформаційні дані

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити)

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність рекреаційних ресурсів та основні поняття у рекреаційному туризмі

1.2. Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів та види рекреаційного туризму

1.3. Методичні аспекти розвитку рекреаційного туризму

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Передумови формування та організація рекреаційного туризму

2.2. Ефективність використання туристично-рекреаційних ресурсів в Україні

2.3. Стан охорони навколишнього середовища

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму в Україні

3.2. Шляхи підвищення ефективності використання туристичних рекреаційних ресурсів рекреантами

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у рекреаційному туризмі

4.2. Пожежна безпека

4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан охорони навколишнього середовища				
Охорона праці				

7. Дата видачі завдання

«11» березня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	11.03.2024	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 10.04.2024	
3.	Написання вступу і I розділу	до 31.05.2024	
4.	Написання II розділу	до 29.07.2024	
5.	Написання III розділу	до 30.08.2024	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 27.09.2024	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 25.10.2024	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 01.11.2024	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедрі	до 11.11.2024	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	20.11.2024	

Здобувачка вищої освіти _____
(підпис)

Ілона ДЗИНДРА
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

(ім'я та прізвище)

УДК 338.48-53

Кваліфікаційна робота: 86 сторінок текстової частини, 7 рисунків, 4 таблиці, 46 літературних джерел.

Дзиндра І. І. «Сучасний стан та перспективи розвитку рекреаційного туризму». Кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Львів: ЛНУП, 2024. 86 с.

У роботі розглянуто теоретико-методичні аспекти розвитку основних понять у сфері рекреаційного туризму, охарактеризовано основні визначення та сутність понять, наведено класифікацію видів і форм у рекреаційному туризмі. Також у першому розділі кваліфікаційної роботи описано методичні аспекти досліджень туристично-рекреаційного потенціалу та рекреаційного туризму.

Надано оцінку ефективності використання ресурсно-рекреаційного потенціалу та організації рекреаційного туризму, наведено структурні компоненти рекреаційного туризму. Наведено особливості привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів, подано групування регіонів України за ресурсно-рекреаційним рейтингом, наведено заклади розміщення лікувально-оздоровчого та курортного типу.

На основі результатів досліджень визначено актуальні проблеми та перспективи туристично-рекреаційних ресурсів, проведено SWOT-аналіз розвитку рекреаційного туризму в Україні та запропоновано шляхи підвищення ефективності використання туристично-рекреаційних ресурсів.

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі розглянуто теоретико-методичні аспекти розвитку основних понять у сфері рекреаційного туризму, охарактеризовано основні визначення та сутність понять, наведено класифікацію видів і форм у рекреаційному туризмі. Подано методичні аспекти досліджень туристично-рекреаційного потенціалу та ключових тенденцій і факторів, що формують майбутній розвиток рекреаційного туризму.

Проведено аналіз ефективності використання ресурсно-рекреаційного потенціалу та передумови формування і організації рекреаційного туризму, наведено структурні компоненти рекреаційного туризму. Проналізовано фактори привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів, подано групування регіонів України за ресурсно-рекреаційним рейтингом та наведено заклади розміщення лікувально-оздоровчого та курортного типу в Україні.

На основі результатів досліджень визначено актуальні проблеми та перспективи туристично-рекреаційних ресурсів, проведено SWOT-аналіз розвитку рекреаційного туризму в Україні та запропоновано шляхи підвищення ефективності використання туристичних рекреаційних ресурсів рекреантами.

Ключові слова: рекреаційний туризм, туристично-рекреаційні ресурси, ресурсний потенціал, рекреант.

ANNOTATION

The qualification work considers the theoretical and methodological aspects of the development of basic concepts in the field of recreational tourism, characterizes the basic definitions and essence of concepts, provides a classification of types and forms in recreational tourism. The methodological aspects of research on tourism and recreational potential and key trends and factors that shape the future development of recreational tourism are presented.

The efficiency of the use of resource and recreational potential and the prerequisites for the formation and organization of recreational tourism are analyzed, the structural components of recreational tourism are presented. The factors of attractiveness of recreational and tourist resources are analyzed, the grouping of regions of Ukraine by the resource and recreational rating is presented, and the accommodation facilities of medical and health-improving and resort type in Ukraine are given.

On the basis of the research results, the current problems and prospects of tourist and recreational resources are identified, a SWOT analysis of the development of recreational tourism in Ukraine is carried out, and ways to increase the efficiency of the use of tourist and recreational resources by recreationists are proposed.

Keywords: recreational tourism, tourist and recreational resources, resource potential, recreationalist.

ЗМІСТ

Вступ	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ	
1.1. Сутність рекреаційних ресурсів та основні поняття у рекреаційному туризмі.....	8
1.2. Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів та види рекреаційного туризму.....	15
1.3. Методичні аспекти розвитку рекреаційного туризму	24
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ	
2.1. Передумови формування та організація рекреаційного туризму	31
2.2. Ефективність використання туристично-рекреаційних ресурсів в Україні.....	39
2.3. Стан охорони навколишнього середовища	48
РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ	
3.1. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму в Україні...52	
3.2. Шляхи підвищення ефективності використання туристичних рекреаційних ресурсів рекреантами.....	59
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ	
4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у рекреаційному туризмі	64
4.2. Пожежна безпека.....	70
4.3. Інструкція з охорони праці та пожежної безпеки.....	73
Висновки.....	79
Список використаних джерел.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сьогодні рекреаційний туризм є одним з найприбутковіших галузей. Цей сектор набуває все більшого значення в національних економіках, швидко розширюючись у країнах, які віддають перевагу розвитку відпочинку та туризму. У цих країнах цей сектор зростає помітно вищими темпами, стаючи не лише важливим компонентом економічної діяльності, але й основним джерелом державного доходу.

Сучасний спосіб життя часто супроводжується стресом, малорухливістю та інформаційним перевантаженням. Рекреаційний туризм стає важливим інструментом відновлення фізичного та психічного здоров'я людей. Зростаючий попит на відпочинок у природному середовищі, де можна поєднати релаксацію та активний відпочинок, визначає необхідність вивчення сучасного стану та розробки стратегій його розвитку.

Туристично-рекреаційні ресурси, які є ключовими туристичними напрямками, відіграють центральну роль у розвитку як міжнародного, так і внутрішнього туризму. Туристично-рекреаційні ресурси впливають на основні показники туризму, включаючи кількість туристів, ціни на послуги, туристичні напрямки, сезонні моделі подорожей, тривалість перебування тощо.

З огляду на її туристичний і рекреаційний потенціал, Україна має всі ресурси, необхідні для того, щоб стати глобальним туристичним напрямком. Розширення міжнародних зв'язків відкриває шлях для просування туристичних пропозицій України на світовому ринку, полегшує вихід у світовий інформаційний простір і доступ до передових туристичних практик. Україна має велику кількість рекреаційних, природно-кліматичних, культурно-історичних та етнографічних ресурсів, які є основою для розвитку різноманітних видів туризму.

Рекреаційний туризм має потенціал для сприяння сталому розвитку, оскільки підтримує збереження природного середовища, стимулює екологічну свідомість і сприяє економічному зростанню без шкоди для екосистем. Це робить його

важливим елементом в реалізації глобальних цілей сталого розвитку. Активний відпочинок та перебування на природі позитивно впливають на фізичний стан і психоемоційне благополуччя людини. З огляду на актуальність питань здоров'я, особливо після пандемії COVID-19, розвиток рекреаційного туризму стає важливим як для суспільного, так і для індивідуального добробуту.

Вивчення сучасного стану і перспектив розвитку рекреаційного туризму є актуальним для вдосконалення його організації, використання природного потенціалу регіонів, підвищення якості життя населення та зміцнення позицій України на міжнародному туристичному ринку. Рекреаційний туризм має хороші можливості для задоволення цього попиту, пропонуючи свіже повітря, мальовничі ландшафти, місцеві та екологічно чисті продукти, а також можливості для різноманітних форм відпочинку на природі в рекреаційних зонах.

Об'єкт дослідження – рекреаційний туризм.

Предмет – способи та методи використання туристично-рекреаційних ресурсів

Мета роботи: дослідити основні аспекти та перспективи розвитку рекреаційного туризму.

Відповідно до мети були визначені наступні **завдання:**

- 1) вивчити теоретико-методичні аспекти розвитку та основні поняття рекреаційного туризму;
- 2) охарактеризувати та проаналізувати ефективність використання туристично-реакційних ресурсів в Україні;
- 3) визначити проблеми та перспективи використання туристично-рекреаційних ресурсів в Україні.

Для розв'язання поставлених завдань нами були використані такі **методи дослідження:** теоретико-методичний, аналіз статистичних даних, SWOT-аналіз, аналіз літератури з теми дослідження, узагальнення і синтезування інформації.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТА ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ РЕКРЕАЦІЙНОГО ТУРИЗМУ

1.1. Сутність рекреаційних ресурсів та основні поняття у рекреаційному туризмі

Наявність і використання рекреаційних ресурсів відіграє важливу роль у туристичній діяльності та економічному розвитку багатьох країн в цілому. Зокрема, Європейські країни володіють унікальним поєднанням природно-рекреаційних і культурно-історичних ресурсів, які разом з розвинутою транспортною інфраструктурою та чудовим сервісом щорічно приваблюють велику кількість іноземних та вітчизняних туристів. Країни Азії мають значні туристично-рекреаційні ресурси, але політична нестабільність у багатьох регіонах світу заважає їх повному використанню.

Сьогодні туризм, рекреація, відпочинок, і оздоровлення вважається найважливішими соціальними пріоритетами. Протягом останніх десятиліть важливість туризму та рекреації стрімко зростає в усьому світі, що значною мірою зумовлено декількома факторами, такими, як вищими доходами населення економічно розвинутих країн, підвищенням рівня освіти громадян, розширенням і вдосконаленням транспортних мереж, доступністю видів подорожей [4].

Швидка індустріалізація та урбанізація сучасної цивілізації призвели до значного забруднення та погіршення навколишнього середовища навколо основних промислових районів. Крім того, прискорений темп життя та зростаючі психологічні вимоги до людей спонукали більше громадян шукати відпочинку та омолодження в інших екологічно безпечних регіонах. Ця тенденція підкреслює зростаючу потребу в місцях, де люди можуть відновити своє психічне та фізичне благополуччя в природних умовах. Україна, наприклад, надає туристам унікальну можливість не лише омолодити та відновити власні сили, а й зануритися в багату історію та культуру країни, поєднуючи емоційні відчуття, фізичні, та культурні враження.

Туризм перетворився на ключовий сектор економіки багатьох сучасних країн, що відображає його зростаючу складність. Зараз туристична галузь включає численні типи та підтипи, кожен з яких відповідає різним уподобанням і демографічним характеристикам, у той час як нові варіації та форми туризму продовжують з'являтися. Ця еволюція спонукає до дослідження, визначення та класифікації різних аспектів туризму та відпочинку [6].

У теоретичних дискусіях рекреація і туризм часто розглядаються з різних точок зору. По-перше, вони розуміються як життєво важливі сектори як національної, так і регіональної економіки, що роблять значний внесок у економічне зростання та зайнятість населення. По-друге, вони представляють сферу соціальної та економічної політики, де уряди та місцеві органи влади визнають цінність туризму для суспільного добробуту, диверсифікації економіки та сталого розвитку. По-третє, туризм і рекреація охоплюють технології та стратегії, розроблені для задоволення рекреаційних потреб людей, пропонуючи структуровані можливості для відпочинку, подорожей, відновлення психо-емоційного стану, зняття стресу і оздоровлення. Нарешті, вони також розглядаються як сфери, які задовольняють права і потреби людини щодо відпочинку, руху та здоров'я, сприяючи покращенню якості життя.

Дослідники все частіше дискутують про рекреаційні аспекти, які складають основу туризму. Цей фокус викликав важливі дискусії про зв'язок між «туризмом» і «рекреацією», досліджуючи те, як ці поняття перетинаються та відрізняються. Хоча обидва включають дозвілля, відпочинок часто передбачає більш відновлювальне, орієнтоване на здорове заняття в природних умовах, тоді як туризм може охоплювати ширший спектр досвіду, включаючи культурні та історичні дослідження. Отже, розуміння цих взаємозв'язків допомагає визначити різноманітні мотиви та вплив рекреаційного туризму на сучасне суспільство.

Термін «туризм» загалом описує тимчасове переселення людей у різні райони з метою задоволення потреб у відпочинку, насолоді, отриманні задоволення,

пізнанні та оздоровленні. Однак «відпочинок» зазвичай стосується діяльності, яка здійснюється для відновлення людських ресурсів і енергії, виснажених роботою чи іншими обов'язками. Відпочинок також поширюється на те, як люди вирішують використовувати свій вільний час. Таким чином, сфера рекреації значно ширша; туризм — це лише одна з форм відпочинку, за допомогою якої люди відновлюють свою енергію та гарне самопочуття [19].

Хоча і відпочинок, і туризм мають спільну основу — обидва мають на меті забезпечити відпочинок, розслаблення та відновлення — існують також чіткі відмінності. Відпочинок, наприклад, не обов'язково потребує подорожі, людина може займатися відпочинком, просто відпочиваючи вдома після довгого дня. Туризм, з іншого боку, часто передбачає подорожі в інші місця та може служити різним цілям, а не лише рекреаційним. Проте рекреаційні заняття залишаються одними з найпопулярніших мотивів для туризму.

Відпочинок є більш широким поняттям, яке охоплює значний спектр видів діяльності, якими люди займаються у вільний час, часто поза межами постійного місця проживання. «Туризм», навпаки, є вузьким, більш конкретним поняттям, оскільки він часто передбачає споживання різноманітних товарів і послуг, таким чином залучаючи економічний і ресурсний потенціал місця призначення. Туристи не тільки займаються розважальною діяльністю, але й роблять свій внесок в економіку країни, купуючи продукти, бронюючи житло та беручи участь у місцевих враженнях, що часто вимагає організованих послуг і засобів.

Сам відпочинок можна визначити як розширене відновлення людських можливостей — фізичних, інтелектуальних та емоційних — необхідних для підтримки та підвищення продуктивності. Історично вкорінений у латинському терміні «*recreatio*», відпочинок спочатку концептуалізувався римлянами як акт відновлення сил та омолодження. З часом розуміння рекреації значно розширилося, тепер охоплюючи соціальні, економічні, психологічні та навіть біологічні виміри.

Ця еволюція концепції сформувала її сучасну інтерпретацію: відпочинок сьогодні — це не лише фізичне відновлення, але й психо-емоційне благополуччя, соціальна активність і навіть особистого розвитку. Діяльність, яка підпадає під відпочинок, тепер включає широкий спектр занять від культурних і освітніх заходів до пригод на природі та лікувально-оздоровчих практик. Трансформація терміну відображає відповідь на сучасні суспільні потреби, де відпочинок все більше визнається життєво важливим для збалансованого та повноцінного життя. Сучасні рамки відпочинку підкреслюють його важливість для психічного здоров'я, продуктивності та якості життя, підкреслюючи його розширену роль як у індивідуальному житті, так і в ширшому соціально-економічному контексті [20].

Поняття «відпочинок» суттєво еволюціонувало від свого первісного значення як простого засобу поповнення виснаженої працею енергії людини. Сьогодні він охоплює різноманітні види діяльності та послуг, включаючи короткочасний відпочинок, різні види туризму, лікувальні процедури та численні форми діяльності, якими люди займаються під час відпустки. Ці заходи можуть проводитися у визначених місцях, призначених спеціально для рекреаційних цілей, таких як курорти, природні парки та оздоровчі центри, кожен з яких призначений для полегшення релаксації, омолодження та відновлення здоров'я.

Рекреаційний туризм стає все більш популярним, оскільки все більше людей шукають способи відновити свою фізичну та розумову енергію за допомогою подорожей. Ця концепція далеко не нова — люди здавна подорожували, щоб відпочити, але з часом виникла окрема форма туризму, зосереджена виключно на відпочинку, оздоровленні та загальному самопочутті, яку ми тепер знаємо як «рекреаційний туризм». Залишаючи звичне середовище, мандрівники задовольняють свою потребу в змінах, освіженні та пожвавленні структурованим, навмисним способом. Сьогодні люди часто заздалегідь планують поїздки до певних місць, де вони можуть відновити сили, відпочити та втекти від тиску повсякденного життя.

Недавня пандемія COVID-19 ще більше підкреслила важливість рекреаційного туризму, оскільки обмеження на подорожі та соціальні заходи змушують людей усвідомити, що їм потрібно відпочити від рутини. Карантинні заходи посилюють цю потребу, що призвело до підвищення обізнаності про переваги природного оточення, активного відпочинку на свіжому повітрі та відпочинку, орієнтованого на оздоровлення. Ця зміна знайшла відображення в еволюції класифікації туризму, оскільки рекреаційний туризм тепер охоплює ширший спектр оздоровчих і релаксаційних вражень, призначених для відновлення сил і покращення загального здоров'я [31].

Для рекреантів найбільшу привабливість мають місця з багатими природними ресурсами, такими як мальовничі ландшафти, гори, узбережжя, ліси та озера. Ці місця створюють середовище для діяльності, яка покращує самопочуття, заохочує до фізичної активності та сприяє психічному відновленню та розслабленню. Оскільки інтерес до цих вражень зріс, туристи тепер шукають різноманітні варіанти, які роблять дозволяють не лише розслаблюючим, але й захоплюючим, дозволяючи їм займатися активними видами діяльності, що зміцнюють здоров'я.

Термін «рекреація» походить від латинського слова *recreatio*, що означає «відновлення», охоплює комплекс заходів, спрямованих на відновлення працездатності і діяльності людини. Відпочинок — це діяльність, яка сприяє відновленню енергії та стійкості людини, усуваючи як фізичне, так і емоційне виснаження. Ця концепція відображає цілісний підхід до здоров'я та гарного самопочуття, який виходить за рамки простого відпочинку та включає низку заходів, які сприяють особистому оновленню та бадьорості [24].

Сьогодні рекреаційний туризм перетворився на експансивну галузь, визнану за його потенціал для збагачення та омолодження. Низка доступних заходів — від неквапливих прогулянок на природі до більш структурованих оздоровчих програм і захоплюючих культурних вражень — відображає різноманітні інтереси сучасних

мандрівників, які тепер частіше шукають відпустку, яка сприятиме покращенню їхнього здоров'я та особистому розвитку (Табл. 1.1.).

Таблиця 1.1. – Визначення основних поняття у рекреаційному туризмі

Автор	Сутність основних понять у рекреаційному туризмі
Семенов В. Ф.	Рекреація - це розширене відтворення сили людини (фізичних, інтелектуальних та емоційних) або діяльність, спрямована на відновлення продуктивних сил людини
Гурова Д. Д.	Рекреація (лат. Recreatio - відновлення) - це комплекс оздоровчих заходів, що здійснюються з метою відновлення нормального самопочуття і працездатності здорової, але стомленої людини
Кифяк В.Ф.	Рекреаційні ресурси - унікальні явища природи, печери, водоспади, скелі, заповідники, гори, ріки, моря, лікувальні води, кліматичні й бальнеологічні можливості.
Преловський В.І.	Природні рекреаційні ресурси - 1) це компоненти природного середовища, природні тіла, явища, процеси або окремі елементи рельєфу, які можуть бути використані для цілей рекреації й туризму; 2) природні явища, процеси або окремі елементи ландшафту, які можуть бути використані для організації рекреаційної діяльності.
Бейдик О. О.	Рекреаційний туризм - це пересування людей у вільний час з метою відпочинку, необхідного для відновлення фізичних і душевних сил людини.
Балашова Р. І.	Реабілітація - це відновлення здоров'я та працездатності хворих і інвалідів в комплексі з соціальними і економічними умовами. Ця проблема вирішується за допомогою підходу, який передбачає комплексну оцінку біологічного, особистісного та соціального аспектів вирішення основної проблеми. Об'єктом реабілітаційного процесу є хвора людина, в той час як об'єктом рекреації - стомлена особа.
Огієнко А. В.	Оздоровчий туризм - це подорожі, які проходять в місцевостях з сприятливими для здоров'я людини природними і кліматичними умовами. Метою такого туризму може бути як лікування, так і профілактика, наприклад, стресів, так і просто відпочинок
Шаруненко Ю.	Курортна місцевість - це територія з хорошою екологією і сприятливими кліматичними умовами, розташована в мальовничій місцевості, з присутністю лікувальних природних факторів: особливого цілющого клімату, мінеральних джерел і грязей, найчастіше з водоймою і іноді джерелом столової мінеральної води

Джерело: [4, 6, 19, 20, 24, 25, 29, 30, 37]

Рекреаційний туризм служить структурованим підходом до підтримки здоров'я та благополуччя, привабливим для людей усіх вікових груп і способів

життя. Віддаючи пріоритет відпочинку, самопочуттю та насолоді у мальовничому середовищі, рекреаційний туризм пропонує значущий відпочинок від повсякденної рутини, зрештою покращуючи якість життя та сприяючи більшій оцінці природної краси та цілісного оздоровлення. Цей сектор туризму продовжує адаптуватися, охоплюючи дедалі більший спектр напрямків і видів діяльності, які дозволяють людям відновлюватися енергією все більш різноманітними способами.

Багатогранна концепція відпочинку, включаючи фізичне, емоційне та психічне омолодження, залишається центральною для цієї форми туризму. І в міру того, як поле розширюється, рекреаційний туризм, ймовірно, запропонує ще більше творчих і повноцінних можливостей для задоволення мінливих потреб населення планети, яке піклується про здоров'я [27].

Рекреаційний туризм відноситься до подорожей, спеціально спрямованих на відпочинок, оздоровлення або лікування. Цей вид туризму використовує властиві лікувальні якості природних ресурсів, таких як клімат, мінеральні води, лікувальні грязі та мальовничі ландшафти, щоб покращити здоров'я відвідувачів. Хоча загальноприйнятого визначення «рекреаційного туризму» немає, його широко розуміють як форму подорожі, спрямовану на відпочинок і оздоровлення, залучаючи природні ресурси, які сприяють релаксації та оздоровленню [28].

Основні форми рекреаційної діяльності включають санаторно-курортне лікування, оздоровчий туризм і різні оздоровчі подорожі. Територіальна організація рекреаційної діяльності відіграє важливу роль у розвитку та посиленні туристичних вражень. Регіони, що характеризуються природним або забудованим середовищем часто утворюють складні, багат шарові рекреаційні зони — територіальні системи, де природна краса, сучасні зручності та оздоровчі заклади сходяться, щоб запропонувати відвідувачам всебічну втечу від щоденного стресу.

Одним з видів рекреаційного туризму є медичний туризм, який часто називають терапевтичним або оздоровчим туризмом. Цей традиційний і високо оцінений вид туризму, як правило, процвітає в регіонах зі сприятливим кліматом і

унікальними лікувальними або природними ресурсами. Попит на медичний туризм сьогодні зростає через стрімкий, часто стресовий характер сучасного життя. Такі медичні тури, які часто вимагають перебування протягом 2-3 тижнів, є цінними та прибутковими для туроператорів, оскільки передбачають високий рівень обслуговування та часто обслуговують клієнтів із певними проблемами зі здоров'ям.

Попит на рекреаційний туризм відображає ширшу людську потребу звільнитися від повсякденної рутини. Зараз люди активно шукають місця, де можна відпочити, відновити сили та на мить відключитися від своїх звичайних обов'язків. Рекреаційний туризм дозволяє людям досліджувати нове середовище, відчувати культурне розмаїття та брати участь у заходах, які сприяють цілісному благополуччю. Рекреаційний туризм – це більше, ніж просто подорож; це структурований засіб для відновлення та покращення загального стану здоров'я. Надаючи доступ до середовища, яке підтримує оздоровчі та терапевтичні практики, рекреаційний туризм виконує життєво важливу роль у сучасному суспільстві. Індустрія продовжує розвиватися, адаптуючись до мінливих потреб людей, які шукають перепочинку від сучасних викликів, пропонуючи різноманітний досвід, який приносить користь як тілу, так і душі.

1.2. Класифікація туристично-рекреаційних ресурсів та види рекреаційного туризму

Туризм і рекреація мають яскраво виражену ресурсну спрямованість. Ресурси впливають на географічну організацію, сфери спеціалізації, туристичні потоки, ефективність туристично-рекреаційних закладів. Задоволення рекреаційних потреб давно розглядалося як виклик розвитку та відповідального використання цих ресурсів. Останнім часом багато дослідників почали вживати термін «туристично-рекреаційні ресурси». У той час як деякі вчені стверджують, що туризм є підмножиною рекреації і що туристичні ресурси є частиною рекреаційних ресурсів,

інші бачать це навпаки. Проте обидва взаємозалежні та формують розвиток туристично-рекреаційного комплексу регіону.

Вивчення теоретико-методичних підходів до класифікації туризму та рекреації показує, що більшість дослідників оцінюють потенціал галузі за ресурсним підходом. Одні вчені розглядають потенціал індустрії туризму в загальному економічному потенціалі регіону, а інші розглядають економічний потенціал як елемент туристично-рекреаційного потенціалу [29].

Кожен вид рекреаційного туризму взаємопов'язаний з конкретними ресурсами — природними, історичними, культурними та інфраструктурними — які підтримують цей досвід. Рекреаційні ресурси складаються зі складної мережі елементів, таких як відвідувачі, природні та культурні ландшафти, системи технічного забезпечення, обслуговуючий персонал, адміністративні об'єкти, тощо.

Рекреаційний туризм часто збігається з відпочинком на курорті, де відвідувачі шукають терапевтичні та оздоровчі послуги в мальовничих місцях, які пропонують суміш природних цілющих елементів. Курортні зони – це регіони з відмінною екологічною якістю та сприятливим кліматом, розташовані в естетично привабливих умовах. Ці території, як правило, характеризуються природними лікувальними ресурсами, такими як унікальний клімат, мінеральні джерела та лікувальні грязі, часто розташовані поблизу водойм чи джерел мінеральної води.

Враховуючи різні цілі та види діяльності в рамках рекреаційного туризму, можна виділити чотири основні типи в цій підсистемі: рекреаційно-медичний туризм, який зосереджується на терапевтичному лікуванні; рекреаційно-оздоровчий туризм, спрямований на загальне оздоровлення; рекреаційно-пізнавальний туризм освітньо-культурного характеру; і рекреаційно-спортивний туризм, який акцентує увагу на фізичній активності та пригодах. На рисунку 1.1 подано детальну класифікацію цих видів і форм у рекреаційному туризмі [34,36].

Рис. 1.1. Класифікація видів і форм у рекреаційному туризмі

Джерело: удосконалено автором на основі джерел [34,36]

Розглянемо кожен вид і форму рекреаційного туризму докладніше, починаючи з популярної в усьому світі категорії оздоровчого туризму. У цьому виді туризму мандрівники прагнуть відновити своє здоров'я, відвідуючи курорти, де поряд із перевагами природного середовища пропонуються спеціалізовані процедури — чисте повітря, багаті мінералами води, лікувальні грязі тощо [30].

Термін «велнес» вперше з'явився в англійській мові в середині 17 століття, означаючи більше, ніж просто «свободу від хвороби» — він втілює постійну підтримку здоров'я та профілактику захворювань. Оздоровчий туризм зосереджується на досягненні фізичної, психічної та емоційної рівноваги, сприянні

способу життя, який допомагає запобігти хронічним проблемам зі здоров'ям, таким як серцево-судинні захворювання, діабет і проблеми з суглобами, не покладаючись на медичну терапію. У оздоровчому туризмі центральну роль відіграє спа-туризм, який зосереджується на естетичному та фізичному омолодженні за допомогою різноманітних процедур із використанням мінеральних вод, як місцевих, так і в якості питної терапії. Рекреаційний оздоровчий туризм, особливо спа-туризм, зазвичай потребує перебування не менше трьох тижнів, щоб отримати повну користь від терапевтичного режиму. Він особливо популярний серед літніх туристів, які прагнуть протистояти віковим проблемам зі здоров'ям [35].

Для підтримки оздоровлення в туристичному секторі популярні кілька спеціалізованих напрямків, які ми розглянемо далі. Бальнеологічні курорти пропонують лікування природними мінеральними водами. Відомим прикладом є Карлові Вари в Чеській Республіці, де є близько 20 термальних джерел. Серед інших відомих курортів Бад-Кіссінген у Німеччині та Біарріц у Франції.

Грязьові курорти відомі використанням лікувальної грязі з різних джерел, як от пелоїди та озокерит, ці курорти пропонують такі процедури, як обгортання, грязьові ванни та спеціальну грязьову фізіотерапію. Серед відомих грязьових курортів — П'єштяни в Словаччині, Хевіз в Угорщині, Друскінінкай і Бірштонас у Литві, а також Мертве море в Ізраїлі. В Україні до відомих чорноморських грязьових курортів відносяться Куяльник, Шаболацький лиман, Бурнас, Тилігульський лиман, але на жаль сьогодні через війну їх не використовують раціонально.

Кліматичні курорти класифіковані за природними та кліматичними умовами, до них належать гірські та морські курорти. У деяких випадках комбіновані курорти пропонують як кліматичні переваги, так і доступ до мінеральних вод і родовищ грязей, створюючи комплексне лікувальне середовище. Ця різноманітність оздоровчого туризму дозволяє туристам вибирати напрямки, які відповідають їхнім особливим потребам у здоров'ї, забезпечуючи цілісний та ефективний підхід до оздоровлення та відпочинку;

Рекреаційно-спортивний туризм – це категорія активного відпочинку, яка поєднує фізичну активність з елементами пригод і спорту. У цих турах учасники займаються фізично важкими видами діяльності — часто долають значні відстані пішки, верхи на конях, на байдарках або на катамаранах. Крім фізичної насолоди, цей вид туризму служить способом боротьби зі стресом і відновленням психічної рівноваги. Такі заходи також формують стійкість, допомагаючи учасникам протистояти внутрішнім викликам і долати приховані страхи.

Рекреаційно-пізнавальний туризм поєднує відпочинок із навчанням, пропонуючи туристам можливість отримати нові знання під час подорожей. Невід’ємною частиною цих поїздок є освітні екскурсії, які можуть включати еко-походи з екологічно-просвітницькою спрямованістю. Туристи можуть досліджувати екосистеми, дізнаватися про охорону природи та глибше цінувати природу.

Рекреаційний та пізнавальний туризм також включає сільський та агротуризм, коли мандрівники живуть у сільській місцевості, далеко від міської суєти. Сільський туризм як спосіб занурення гостей у сільський спосіб життя, сприяння зв’язку з природою та традиційними звичаями. Цей вид туризму особливо подобається міським жителям, які знаходять новизну в повсякденній сільській діяльності, як-от життя на фермі, догляд за тваринами, пошук лісових грибів, доїння корів, кіз чи збір оливок. Деякі навіть можуть спробувати свої сили у виробництві місцевих продуктів, наприклад, домашнього вина чи сметани [41].

Завдяки агротуризму відвідувачі отримують унікальний досвід, спостерігаючи за виноградниками, дізнаючись, де пасуться вівці, і спостерігають за виготовленням сиру, що здається екзотичним для тих, хто звик до міського життя. Багато хто вважає, що шанс жити, як сільські жителі, глибоко відсвіжає. Зі зростанням інтересу до агротуризму стає зрозуміло, що цей вид туризму пропонує цінні переваги: зміна навколишнього середовища, свіже повітря, практичні навички, а часто й економічний варіант відпочинку.

Рекреаційні ресурси характеризуються цілісністю, динамічністю, місткістю, стабільністю, надійністю та привабливістю. До рекреаційних ресурсів належать традиційні ремесла, сприятливий клімат, приємні пригоди, об'єкти природно-заповідного фонду, море, палацово-паркові комплекси та багато інших об'єктів, які викликають інтерес у туристів і використовують для задоволення їхніх рекреаційних потреб. Ця багатогранність вимагає їхньої класифікації. На рисунку 1.2. представлені основні рекреаційно-туристичні ресурси, які становлять основу для розвитку галузі туризму та відпочинку.

Рис. 1.2. Основні туристично-рекреаційні ресурси

Джерело: удосконалено автором на основі джерел [10, 30]

Санаторно-курортне оздоровлення також є невід'ємною складовою рекреаційно-лікувального туризму. Це лікування проводиться в ліцензованих медичних установах, таких як санаторії, курорти та кліматотерапевтичні центри, які використовують природні лікувальні ресурси, такі як мінеральні води, лікувальні грязі та специфічні кліматичні умови. Курорти розташовані в зонах, призначених для медичного та оздоровчого туризму, пропонують комплексні програми, які поєднують природні лікувальні елементи з медичним наглядом.

Основною метою перебування в цих закладах є використання природних методів лікування в рамках структурованих оздоровчих програм під наглядом кваліфікованих медичних працівників. Переваги включають фізичну регенерацію, зміцнення імунної системи та зниження ймовірності респіраторних захворювань. Унікальні природні умови в цих закладах створюють ідеальне середовище для комплексних оздоровчих програм, що поєднують оптимальний розпорядок дня, збалансоване харчування та індивідуальні терапевтичні плани [14].

Природно-рекреаційні ресурси – це ті елементи природи, які сприяють відновленню життєвих сил мандрівника або підтриманню його здоров'я. Вони включають в себе сприятливий клімат, морські та річкові узбережжя, мальовничі ландшафти, ліси та парки. До природно-рекреаційних ресурсів також належать лікувальні властивості печер і соляних шахт, що використовуються у спелеотерапії. Сьогодні соляні шахти у різних країнах світу активно застосовують для медичних цілей. Метод лікування, що полягає у вдиханні насиченого аерозолю солі, допомагає запобігти респіраторним захворюванням, знімає алергічні симптоми та стимулює захисні функції організму.

Культурно-історичні ресурси охоплюють археологічні пам'ятки, унікальні витвори культури, історичні монументи, шедеври сучасної архітектури; інфраструктуру, що належить до території, зокрема її географічне розташування, протяжність, демографічні особливості та традиційну етнічну культуру населення. Завдяки цьому можна ознайомитися з піснями, фольклором та танцями певної

країни. Всі ці аспекти, що є невід'ємними атрибутами сучасної економіки та втілені у традиціях, сприяють розвитку туристичної індустрії як частини соціально-географічного комплексу території. Це розширює простір для дозвілля та розваг, а також створює територіальні рекреаційні комплекси (ТРК), спеціалізовані зони відпочинку й рекреації.

Інфраструктурні туристичні ресурси мають важливе значення для ефективного використання рекреаційних ресурсів. Добре розвинена туристична інфраструктура має важливе значення для покращення загального досвіду відвідувачів і полегшення доступу до рекреаційних пропозицій. Ця інфраструктура охоплює широкий спектр об'єктів, включаючи готелі, мотелі, санаторії, культурні заклади, ресторани та транспортні послуги, які всі сприяють екосистемі туризму. Інфраструктурні туристичні ресурси є основою для розвитку та стійкості індустрії туризму. Забезпечуючи наявність основних послуг та об'єктів, вони дозволяють туристам насолоджуватися та повною мірою використовувати рекреаційні ресурси, доступні в пункті призначення, тим самим сприяючи процвітанню економіки туризму [16].

О.О. Бейдик класифікує рекреаційно-туристичні ресурси на чотири основні групи: природно-географічні, природно-антропогенні, суспільно-історичні та окрему категорію для об'єктів рангу суперточкового туру. Кожна група відіграє важливу роль у сприянні розвитку рекреації та туризму в певному регіоні (Рис.1.3.).

Природно-географічні ресурси охоплюють основні елементи, які сприяють природному ландшафту та навколишньому середовищу. Ці ресурси включають різноманітні екосистеми, такі як ліси та водойми, а також певні кліматичні регіони, відомі своєю користю для здоров'я. Рекреаційні об'єкти в гірських і передгірних районах, а також охоронні зони, які зберігають біорізноманіття, також підпадають під цю класифікацію. Природна краса та екологічне значення цих територій роблять їх безцінними для туризму та рекреації.

Природно-антропогенні ресурси стосуються взаємодії між природними елементами та впливом людини. До них відносяться медичні та рекреаційні

заклади, які використовують природне середовище в лікувальних цілях, такі як мінеральні джерела та джерела лікувальних грязей. Включення штучних втручань, які покращують рекреаційний досвід, таких як парки та оздоровчі курорти, підкреслює співпрацю між природою та людськими інноваціями у створенні привабливих туристичних місць [19].

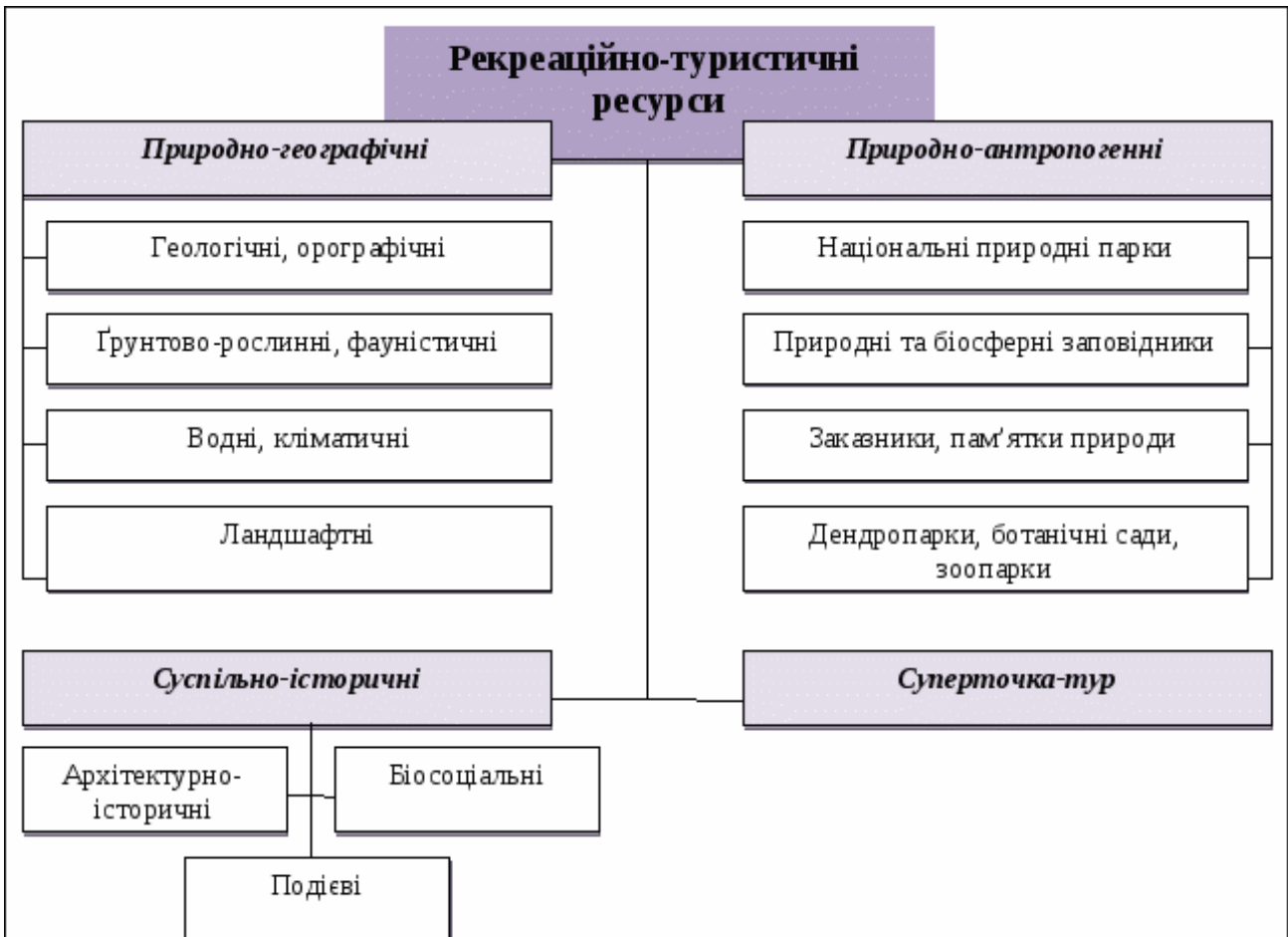

Рис. 1.3. Туристично-рекреаційні ресурси за О.О. Бейдиком [4]

Соціально-історичні ресурси складаються з об'єктів культурної спадщини та артефактів, створених людьми, які мають соціальну та освітню цінність. Ці ресурси охоплюють широкий спектр пам'яток, включаючи архітектурні чудеса, археологічні пам'ятки та предмети народного мистецтва, які відображають історичний розвиток суспільства. Ці сайти не тільки приваблюють туристів, але й служать освітніми ресурсами, збагачуючи розуміння відвідувачами культурної спадщини та історії.

Об'єкти рангу суперточка-тур є окремою категорією визначаючи місця, які мають виняткову значущість і привабливість для туризму. Ці місця вирізняються своїми унікальними характеристиками або надзвичайними особливостями, які приваблюють відвідувачів з різних регіонів, роблячи їх видатними пам'ятками в туристичному ландшафті.

Класифікація Бейдика підкреслює багатогранність рекреаційних і туристичних ресурсів, підкреслюючи, як їх можна класифікувати на основі їх походження та значення. Кожна категорія сприяє загальній привабливості та життєздатності регіону як туристичного напрямку, таким чином відіграючи вирішальну роль у розвитку індустрії туризму.

1.3. Методичні аспекти розвитку рекреаційного туризму

Розвиток рекреаційного туризму залежить від туристично-рекреаційного потенціалу території чи регіону. Туристично-рекреаційна сфера передбачає оцінку його потенціалу, у тому числі можливостей та умов для зростання як на регіональному, так і на національному рівнях. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу дозволяє провести подальший аналіз ефективності діяльності, який має соціальний аспект, що підтримує добробут людини та суспільства, та економічний вимір, що відображається в стані та прогресі рекреації та туризму.

На сьогодні не існує загальноприйнятих методик комплексної оцінки туристично-рекреаційного потенціалу. Існуючі дослідження здебільшого оцінюють окремі елементи, такі як природні чи історико-культурні ресурси, тоді як дослідження інфраструктурних ресурсів, які є важливою частиною туристичного потенціалу, досліджуються значно менше. Крім того, є обмежені дослідження щодо застосування результатів оцінки для підтримки стратегічних рішень щодо розвитку туристично-рекреаційного потенціалу. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу території є складною, оскільки на регіональному чи національному

рівнях немає стандартизованих визначень ключових понять у галузі, наприклад, туристично-рекреаційні ресурси, туристично-рекреаційний потенціал території.

Для підтримки економічно обґрунтованих рішень щодо розвитку рекреаційного туризму необхідні комплексні аналітичні дослідження, зосереджені на кількісних оцінках рекреаційного потенціалу регіону (РПР) регіону за допомогою різних методичних підходів. Виявлення основних проблем в туристичній індустрії за допомогою комплексної оцінки відіграє важливу роль у прийнятті обґрунтованих управлінських рішень. Такий підхід оцінює поточний рівень розвитку РПР, а також враховує майбутні потреби та важливість його подальшого розвитку, що в кінцевому підсумку спрямовує збалансований розвиток регіону та країни в цілому [6].

Дослідження туристично-рекреаційного потенціалу, а також ключових тенденцій і факторів, що формують його майбутній розвиток, є важливими для різних регіональних і зовнішніх зацікавлених сторін, таких як:

- інвестори – дослідження допомагають визначити основні умови для відкриття рекреаційного бізнесу в регіоні, оцінити державну підтримку та знайти потенційних партнерів для співпраці;

- фонди та асоціації – аналітична інформація є основою для обґрунтування фінансової підтримки або визначення пріоритетів регіону для виділення грантів;

- органи влади – такі дослідження дозволяють органам влади визначати пріоритетні напрямки та проекти у сфері відпочинку з потенціалом майбутніх прибутків до місцевих і національних бюджетів, збільшення залучення жителів до відпочинку та покращення якості їхнього життя.

- рекреанти – дослідження пропонують потенційний доступ до нових рекреаційних продуктів, які можуть виникнути в міру розвитку рекреаційного потенціалу регіону.

Добре побудований та аналітично обґрунтований метод оцінки туристично-рекреаційного потенціалу та тенденцій його зростання може допомогти відстежувати

негативні тенденції та прогнозувати зміни у розвитку туризму і рекреації певного регіону. Для цього потрібні наукові та прикладні підходи, особливо для вибору правильних методів аналізу рекреаційного туристичного розвитку. Вони повинні включати показники, які об'єктивно відображають поточні умови, точну інтерпретацію даних і стратегічні, обґрунтовані управлінські рішення, які підтримують ефективний вибір і реалізацію стратегії відповідно до поставлених цілей.

Основною метою є забезпечення сталого розвитку сфери туристичних послуг та оцінка її ресурсного потенціалу. Важливим кроком у плануванні та розвитку рекреаційного туризму є оцінка туристично-рекреаційних ресурсів як на національному, так і на регіональному рівнях, а також оптимізація просторово-економічної організації туристично-рекреаційних комплексів. Без достовірних даних, оцінки залучення інвесторів до зусиль з розвитку рекреаційного туризму та екологічної свідомості населення розвиток рекреаційного туризму стає складним завданням [24].

Сьогодні як міжнародні, так і вітчизняні дослідження пропонують широке розуміння оцінки регіональних туристично-рекреаційних ресурсів і просторового планування. Однак загальноприйнятої методики щодо визначення рекреаційного туризму досі немає. Це може бути однією з причин того, що оцінки туристично-рекреаційних ресурсів України, у тому числі її регіонів, часто є абстрактними та не мають чіткого визначення та оцінки.

В останні роки з'явилися нові методи оцінки, які враховують такі фактори, як різноманітність ландшафту та естетична привабливість, щільність і використання міжміських і приміських автобусних маршрутів, а також кількість і значимість археологічних, архітектурних та історичних пам'яток. Інші критерії включають наявність і типи спортивних споруд, їх місткість, наявність санаторіїв, культурних центрів, готелів, різноманітних туристичних маршрутів. Останнім часом ГІС-технологія набуває все більшого поширення в аналізі туристично-рекреаційних

ресурсів, оскільки вона не тільки дозволяє картографічно представити результати оцінки, але й значно автоматизує сам процес оцінки [45].

Багато методів, які використовуються для вивчення рекреаційного туризму в країні також застосовуються до аналізу менших локалізованих територій, часто це можуть бути загальногеографічні методи. Однак дослідження туризму та рекреації також вимагають спеціальних методів дослідження, унікальних для цієї галузі. На кожному етапі дослідження туризму та рекреації використовуються різні методи, зокрема: літературний, описовий, метод анкетного опитування, статистичний, візуальний або метод спостереження, експедиційний метод, фотографування, картографічний метод та інші [16].

Літературний метод передбачає збір і аналіз літературних джерел, що стосуються предмета дослідження. Ці джерела можна згрупувати в: архівні матеріали, книги (науково-популярні, наукові монографії, навчальні посібники, енциклопедії, довідники та ін.), періодичні статті, матеріали наукових конференцій.

Статистичний метод вивчає кількісні дані, пов'язані з різними місцевими історичними об'єктами, природними рекреаційними ресурсами та явищами. Використовувані статистичні методи включають методи оцінювання, перевірку гіпотез і метод Монте-Карло.

Картографічний метод є одним із найпоширеніших у рекреаційних дослідженнях. Відомий з давніх часів, він вважається сучасним, якщо розглядати його як форму просторового моделювання. Карта — це наочно-символічна модель території, яка цілеспрямовано відображає об'єкти, явища, зв'язки та взаємозалежності в межах території.

Карти виконують подвійну мету: вони відображають поточний рівень знань про об'єкти та явища рекреаційної території та функціонують як інструмент для подальшого розуміння та аналізу, допомагаючи поглибити розуміння.

Картографічне розуміння діє на двох рівнях. Перший передбачає читання карт і розуміння того, як картографія може представляти різні явища, пов'язані з

туризмом і рекреацією. По-друге, це пряма можливість створювати карти спеціально для рекреаційної географії.

Візуальний метод передбачає фіксацію особистих спостережень під час вивчення будь-якого туристичного або рекреаційного об'єкта, регіону, або невеликої території. Цей процес зазвичай включає розмови з місцевими жителями, урядовцями, експертами в таких галузях, як економіка, культура та освіта, туризм, екологія, а також свідками подій та дослідниками. В ідеалі відомі та пам'ятні місця мають, рекреаційні зони повинні бути задокументовані фотографіями чи відеозаписами, щоб забезпечити тривалий візуальний запис [15].

Метод анкетного опитування передбачає опитування широкого кола людей — краєзнавців або жителів міст — у письмовій, гугл-формі або усній формі. Стандартизована анкета або спеціальні запитання збирають велику кількість інформації, допомагаючи дослідникам ідентифікувати конкретні закономірності чи явища. Цей метод можна застосовувати як під час екскурсій, так і в більш стаціонарних, офісних формах туристично-рекреаційних досліджень.

Експедиційний метод необхідний для заняття туристично-краєзнавчою роботою рекреаційної території. Це дозволяє студентам або учасникам виконувати різні інтелектуальні та практичні завдання, які сприяють незалежному мисленню та навичкам вирішення проблем, наприклад, організація експедицій або запланованих екскурсій, походів. Експедиції заохочують учасників активно взаємодіяти з навколишнім середовищем, збагачуючи своє розуміння та уявлення про місцевість.

Фотографування відіграє важливу роль у кожній екскурсії, подорожі чи експедиції, фіксуючи важливі моменти та візуально документуючи досвід. Ці зображення є важливими записами про виконану роботу та допомагають зберегти спогади про подорож. Зовсім недавно відеозапис став популярним засобом документування, що дозволяє динамічно фіксувати туристичну та рекреаційну діяльність на окремих територіях.

Описовий метод, один із найстаріших підходів у дослідженні, використовується для вивчення розподілу економічної діяльності та моделей розселення. Сьогодні описова статистика — колекція числових даних — широко використовується для кількісного опису конкретних ситуацій, пропонуючи структуроване уявлення про різні аспекти туризму та рекреації, що допомагає в аналізі та прийнятті рішень.

Сучасні методи дослідження в галузі туризму та рекреації стають все більш важливими для розвитку комплексного розуміння регіонального туристично-рекреаційного потенціалу. Серед цих методів своєю ефективністю виділяють географічний, метод моделювання, математичний, економічний та соціологічний.

Географічний метод є основним підходом у краєзнавстві та дослідженнях туризму, географічний метод застосовується в більшості регіональних дослідницьких проектів. Цей підхід підкреслює територіальність, комплексність і особливу специфіку використання. Цей метод зазвичай включає картографічний метод, який є ідеальною формою просторового моделювання, візуалізації складної інформації в територіальному масштабі за допомогою карт [6].

Метод моделювання є загальним науковим методом, який широко використовується в рекреаційних дослідженнях, що дозволяє вивчати об'єкт опосередковано за допомогою проміжної моделі — ідеальної (концептуальної) або матеріальної. Моделювання може спрогнозувати майбутню місткість і стійкість конкретних рекреаційних закладів, або територій, визначаючи, скільки відвідувачів можна прийняти без погіршення стану навколишнього середовища. Цей метод особливо корисний для планування та оцінки туристичних просторів за допомогою таких інструментів, як карти та моделі діаграм.

Математичний метод необхідний для кількісної оцінки та формалізації туристичних даних, використовуючи такі підходи, як статистичний, факторний, кластерний та регресійний аналіз. Ці інструменти перетворюють інформацію на керовану та допомагають визначити тенденції та моделі в просторі та часі в

досліджуваному регіоні. Математичні методи дозволяють спрощувати та інтерпретувати величезні масиви даних, пропонуючи структурований погляд на регіональні характеристики та динаміку туризму.

Економічний метод є комплексним підходом досліджуючи економічні явища та їхні взаємозв'язки в регіоні, аналізуючи взаємозв'язок економічних показників, щоб виявити поточний стан і потенційне зростання індустрії туризму. Цей метод дозволяє дослідникам вивчати економічні виміри туризму як у статичному, так і в динамічному аспектах, пропонуючи розуміння тенденцій, економічної стійкості та взаємозалежності всередині сектора.

Соціологічний метод зосереджується на соціальній динаміці, оцінці туристичних переваг, рекреаційних потреб і демографічного складу населення досліджуваного регіону. Розуміючи соціальні структури та поведінку споживачів у певній місцевості, соціологічний метод забезпечує розуміння інтересів населення та вікових тенденцій, що є важливим для планування рекреаційного туризму, який відповідає потребам населення.

З кінця 20 століття комп'ютерні технології набувають все більшого значення в дослідженнях регіонального туризму. Ці технології дозволяють створювати, підтримувати та розширювати бази даних, важливі для аналізу рекреаційного та туристичного потенціалу різних територій. Сучасні обчислювальні засоби дозволяють ефективно обробляти дані, удосконалюючи такі методи, як моделювання, математичний аналіз і картографія, значно скорочуючи час і витрати.

У дослідженнях у сфері рекреаційного туризму необхідний творчий підхід до збору інформації, поєднання багатьох методів для вирішення конкретних цілей і вимог. Роль дослідника туризму полягає не тільки в розумінні, але й у застосуванні цих різноманітних методів практичним, заснованим на фактах способом. Цей продуманий та науково обґрунтований підхід дає змогу створити інтегрований «туристично-рекреаційний профіль» свого регіону, відобразивши його унікальну ідентичність та потенціал розвитку.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

2.1. Передумови формування та організація рекреаційного туризму

На думку міжнародних експертів UNWTO, важливим мотивом для туристів, після бажання пізнати нову культуру, спосіб життя, кулінарні традиції, є оздоровча та лікувальна мета туристичних поїздок із перебуванням у заміських, морських, гірських оздоровчих районах, курортно-оздоровчих закладах, а також у будинках і базах відпочинку, пансіонатах, які забезпечують оздоровлення, анімацію та дозвілля, але не надають медичних послуг. Також до мотивів можна віднести професійні відрядження для організації виставкової діяльності, участі в конференціях, конгресах, складання програм промо-турів тощо. Слід визнати, що відпочинок, різноманітні види розваг, як природні потреби людини, що дозволяють індивіду відновити свій психічний і фізіологічний стан, притаманні практично всім видам туризму, однак оздоровчий фактор характерний лише для рекреаційного туризму.

Тенденції розвитку туристичних дестинацій, які лягли в основу прогнозу UNWTO, складеного та представленого в *Tourism 2020 Vision*, визначають рекреаційний туризм як найбільш перспективний і поширений вид туризму XXI століття. Зростання популярності рекреаційного туризму до 2025 року пояснюється багатогранністю його напрямків. Актуальність поширення та використання переваг рекреаційного туризму визначається унікальними можливостями використання наявних рекреаційних ресурсів у приймаючих дестинаціях різних країн для подальшого вдосконалення розвитку цього виду туризму, зокрема, у рекреаційних зонах України [23].

Можна виділити наступні фактори рекреаційного туризму, які відображають його комплексний і системний характер:

- лікувальний заснований на застосуванні рекреаційно-оздоровчих методик;

- фактор зміни декорацій сприяє переключенню рекреуючих на нові зовнішні об'єкти і відволікає їх від негативного впливу попередньої декорації;
- фактор фізіологічної активності, що забезпечує працездатність серцево-судинної, дихальної, опорно-рухової та інших систем людини;
- фактор стимуляції природного імунітету, що дозволяє покращити регенеративні процеси організму людини [1].

Виділяють рекреаційний туризм як вид туризму великою різноманітністю якісних характеристик. Більшість авторів визнають, що рекреаційний туризм можна охарактеризувати як процес організації переселення людей у рекреаційні зони для відпочинку та відновлення їх фізичних, моральних, емоційних і психологічних сил у вільний від інших видів діяльності час. Під рекреаційним туризмом розуміють подорожі з метою відпочинку, реабілітації та лікування, відновлення та розвитку фізичних, психічних та емоційних сил людини. На нашу думку, рекреаційний туризм слід розглядати також як вид активного туризму, який передбачає помірні навантаження, обмеження за віком і фізичними можливостями, що призводить до поліпшення загальної симптоматики організму рекреанта [24].

Враховуючи переважання тих чи інших факторів для туристично-рекреаційної дестинації для нашої мети можна виділити два види рекреаційного туризму, такі як оздоровчий та освітній туризм. Кожен вид рекреаційного туризму потребує використання власних рекреаційних ресурсів. Зокрема, рекреаційні ресурси, спрямовані на оздоровлення і відновлення фізіологічних властивостей організму. Використання рекреаційних ресурсів у комплексі з матеріально-технічним забезпеченням спеціалізованих туристсько-оздоровчих центрів, рекреаційних підприємств, оздоровчих закладів та рекреаційної інфраструктури територіального утворення формують рекреаційний потенціал дестинації, що дозволяє мати об'єктивні передумови туристично-рекреаційної діяльності. Рекреаційний туризм включає 4 основні структурні компоненти, які взаємодіють

між собою: рекреаційні ресурси, рекреаційна інфраструктура, рекреаційні підприємства, споживачі рекреаційного продукту (Рис. 2.1.).

Рис. 2.1. Структурні компоненти рекреаційного туризму
Джерело: удосконалено автором на основі джерел [3,8]

Рекреаційні ресурси відображають комплексне наукове поняття, під яким розуміють усі види ресурсів, призначених для задоволення потреб населення в туризмі, відпочинку, оздоровленні, і яке поділяється на дві основні групи: природно-кліматичні (водні, лісові, ландшафтні ресурси тощо) і культурно-освітні (історичні, етнографічні, ландшафтно-архітектурні ресурси тощо).

Головною особливістю рекреаційних ресурсів є відновлення та оздоровлення духовних і фізичних сил людини. Такі ресурси використовуються як у прямих цілях, тобто як рекреаційні центри та курорти, так і в непрямих цілях, для їх культурної, освітньої та рекреаційної користі. Поняття «рекреаційні ресурси» має

не тільки географічний (територіальний), а й історичний характер, оскільки з часом формувалися і будуть формуватися нові види і різновиди рекреаційних ресурсів, що також пов'язано з трансформацією рекреаційних потреб відпочиваючих, а також розвиток нових технологій обслуговування. Рекреаційні ресурси безперечно мають естетичну привабливість та оздоровчі властивості. Специфічний склад рекреаційних ресурсів конкретної дестинації створює її привабливий імідж, що справляє позитивний психологічний та емоційний вплив на рекреантів. На основі цієї властивості рекреаційних ресурсів вирішується головне завдання рекреаційної діяльності — відновлення фізичних і психологічних сил рекреантів [5].

Рекреаційна інфраструктура визначає загальні умови для рекреаційного туризму. Відіграє значну роль для рекреаційного виробництва у формуванні та забезпеченні рекреаційного, туристичного продукту. На нашу думку, під рекреаційною інфраструктурою слід розуміти сукупність об'єктів і споруд пасивного призначення, які сприяють реабілітації, активному відпочинку, спортивним, лікувальним цілям і які об'єднані відповідними шляхами сполучення, відсутність яких перешкоджала б неможливо скористатися послугами. Розвиток і вдосконалення рекреаційної інфраструктури забезпечує функціонування і розвиток кількох рекреаційних зон: оздоровчо-рекреаційної та туристично-спортивної зон.

Рекреаційна інфраструктура дестинації, включаючи елементи інфраструктури санаторно-курортних, туристичних і спортивних зон рекреаційної зони, використовує пасивну частину активів санаторно-курортних, реабілітаційно-діагностичних центрів з відповідними комунікаціями, об'єктами і є також пов'язані з об'єктами відпочинку на природі, які можуть бути обладнані як місця для кемпінгу, туристичні стежки, зелені зони в парках тощо [9].

Рекреаційна інфраструктура повинна відповідати нормам охорони здоров'я та безпеки, забезпечувати безпеку населення та особи, що важливо в період політичної нестабільності та зростання соціальної напруги. При створенні та вдосконаленні рекреаційної інфраструктури дестинації враховуються запити населення на

оздоровлення, а також рекреаційна ємність природних територій з урахуванням рекреаційного навантаження.

До господарських рекреаційних закладів можуть належати санаторії та оздоровчі центри, бальнео-грязелікувальні заклади, бази відпочинку та оздоровлення, тоді як некомерційні рекреаційні заклади включають державні та громадські установи. Окрім державних установ створено громадські організації, які впливають на розвиток рекреаційної діяльності на всіх рівнях управління. Торгово-промислова палата України, які активно впливають на туристично-рекреаційну діяльність регіонів країни. У рекреаційних регіонах створюються оздоровчо-рекреаційні комплекси, що охоплюють рекреаційні підприємства та установи, засновані на використанні наявних лікувальних ресурсів, які є невід'ємною частиною рекреаційних ресурсів даного напрямку [10, 11].

Учасники ринкового процесу, суб'єкти рекреаційного бізнесу, споживачі рекреаційних послуг, контрагенти або співнадавачі послуг разом утворюють ринок туристично-рекреаційних послуг. Покупцями можуть виступати юридичні та фізичні особи, які отримують право власності на рекреаційну послугу або комплекс послуг. Ринок рекреаційних послуг складається з окремих сегментів, що включає покупців з різними потребами. Сегментація дозволяє розділити споживачів на групи, які мають однакові потреби та переваги, і які сприймають маркетинговий вплив від рекреаційних підприємств подібним чином. Поведінка споживачів на ринку рекреаційних послуг, характер споживчих уподобань пов'язаний з особистісними, культурними, соціальними, фізичними та психологічними особливостями кожного споживача. Вивчення цих факторів є основним завданням маркетингових досліджень у рекреаційному туризмі.

Сегментація споживачів є основою для розробки комплексу маркетингу або маркетингової програми, заснованої на виборі рекреаційних послуг, їх цінової та рекламної політики, а також каналів збуту при реалізації цих послуг. Процес сегментації найкраще зрозуміти в кілька етапів (Рис. 2.2.).

Рис. 2.2. Схематичне зображення процесу сегментації рекреаційного туризму
Джерело: удосконалено автором на основі джерел [9]

Якщо рекреаційний бізнес закріплює свої позиції на певному сегменті ринку, то тим самим підтверджує своє домінуюче становище, що дає змогу визначити ринкову нішу цієї організації. Вибрані сегменти в окремому варіанті або в певній комбінації для маркетингової діяльності рекреаційного бізнесу представляють цільовий сегмент ринку. У процесі консолідації цільового ринкового сегмента рекреаційний бізнес може зосередитися на ринкових нішах і ринкових вікнах, щоб досягти кращих фінансових показників у своїй рекреаційній діяльності.

Таким чином, соціально-економічне значення рекреаційного туризму передбачає раціональне використання його основних структурних компонентів для

задоволення потреб рекреантів і подальшого розвитку конкретної дестинації. Отже, основна діяльність рекреаційних підприємств та закладів базується на використанні різноманіття наявних рекреаційних ресурсів та інфраструктури даної дестинації з метою надання рекреаційних послуг цільовому сегменту споживачів для задоволення їх потреб, здоров'я, спорту, емоційного та психологічного розвантаження.

Багато з найкращих рекреаційних об'єктів охороняються, наприклад національні парки або об'єкти світової спадщини ЮНЕСКО і здатні приносити значний дохід від туризму та різноманітних видів діяльності. У деяких країнах цей дохід є важливою складовою національної економіки [13].

Країни Карибського басейну покладаються на свої пляжі і рифи, які щороку приваблюють мільйони відвідувачів. Оцінки загальних щорічних економічних вигод, отриманих від коралових рифів у Карибському регіоні, коливаються від 100 тис. до 600 тис. доларів США на квадратний кілометр коралового рифу, найбільша частка з яких пов'язана з туризмом і рекреацією. У національному морському парку Бонайр на Нідерландських Антильських островах аквалангісти сплачують кошти для покриття експлуатаційних витрат парку та, за оцінками, щорічно вносить понад 30 мільйонів доларів США в економіку острова. На Кайманових островах, дайврінок представляє значну частину процвітаючої індустрії туризму, де третина відвідувачів, займаються дайвінгом під час своєї подорожі. У регіоні Флорида-Кіс дайвінг приносить понад 75 мільйонів доларів США на рік.

В Австралії 1,6 мільйона туристів, які щороку відвідують морський парк Великого Бар'єрного рифу, отримують безпосередній дохід понад 1 мільярд австралійських доларів. У дельті Окаванго в Ботсвані, що на півдні Африки, вартість прямого неспоживчого використання заповідника Моремі туристами оцінювалася в 16 мільйонів доларів США [14].

Є, звичайно, цілий ряд рекреаційних заходів, пов'язаних з використанням природних рекреаційних ресурсів, які приносять дохід на місцевому та національному рівнях, від катання на човнах та інших водних видів спорту до

полювання, спостереження за дикою природою і навіть мистецтва та літератури. Наприклад, імпресіоністичні картини Моне з водяними ліліями зворушили та надихнули мільйони людей у всьому світі, так що близько півмільйона відвідувачів щороку віддають шану декоративним водно-болотним угіддям у його саду в Живерні, Франція.

Понад 71 мільйон людей віком від 16 років і старше (31% усіх американців) годували, фотографували та спостерігали за дикою природою у 2022 році та витратили майже 55 мільярдів доларів США на свою діяльність. Окрім підтримки багатомільярдної індустрії, 1,8 мільйона мисливців на водоплавних птахів у Сполучених Штатах профінансували природоохоронне управління п'ятьма мільйонами гектарів водно-болотних угідь за рахунок податків, ліцензійних зборів і пожертвувань, генеруючи 50 мільярдів доларів США щорічно в економічній діяльності. Крім того, понад 35 мільйонів американців займаються рекреаційним рибальством, як прісноводним, так і морським, витрачаючи понад 39 мільярдів доларів США щороку на своє хобі [22].

З перевагами водно-болотних угідь для відпочинку та оздоровлення тісно пов'язана їх освітня цінність. Забезпечуючи всі потреби, від звичайних відвідувань шкільних груп до залучення широкої спільноти, існує велика мережа освітніх центрів водно-болотних угідь, що розширюється по всьому світу.

Waterwatch Australia — це загальнонаціональна громадська програма з 3000 групами волонтерів, які контролюють якість води на понад 7000 ділянках у 200 річкових басейнах. Використовуючи прості, але ефективні набори для моніторингу води, широка громадськість і школярі зможуть краще зрозуміти екологічні концепції за допомогою практичних занять і в той же час зробити значний внесок у збереження свого місцевого водозбору[25].

Не всі рекреаційні та туристичні види використання обов'язково сумісні зі сталим управлінням або «розумним використанням» природних рекреаційних ресурсів. У багатьох Рамсарських місцях рекреаційні заходи ретельно «зоновані»,

тобто вони обмежені певними територіями або певними сезонами, наприклад, щоб уникнути турбування дикої природи. Рамсарська конвенція також сприяє суворій попередній оцінці будь-якого розвитку, який може мати значний вплив на водно-болотні угіддя.

Тим не менш, спокуса короткострокових фінансових прибутків, які часто не приносять користі місцевим жителям означає, що природні рекреаційні ресурси продовжують пошкоджуватися або знищуватися нестабільними проектами туризму та відпочинку в багатьох частинах світу. Нестабільний розвиток туризму та рекреації є значною причиною втрати та деградації природно-ресурсного потенціалу у багатьох країнах.

2.2. Ефективність використання туристично-рекреаційних ресурсів в Україні

Україна має значну кількість природних ресурсів і сприятливих умов для розвитку рекреаційного туризму. Цей вид туризму має потенціал стати значним економічним двигуном для країни та ключовим гравцем на європейському туристичному ринку. До найцінніших рекреаційних надбань України належать її бальнеологічні ресурси, різноманітні кліматичні зони, ландшафти, пляжі, багатство культурних і природних пам'яток. Ці ресурси служать основоположними елементами для рекреаційного туризму, оздоровлення, а також реабілітаційних послуг, які впливають на просторову організацію рекреаційної діяльності. Вони формують створення спеціалізованих зон відпочинку, визначають їх спеціалізацію.

Рекреаційні та туристичні ресурси охоплюють природні, напівприродні, створені людиною та соціальні елементи, усі з яких використовуються для підтримки туризму, здоров'я та дозвілля. Це охоплює різноманітний набір природних, технічних і соціально-економічних комплексів, які в сукупності сприяють як відновленню, так і підвищенню фізичного і психічного благополуччя і працездатності людини. У цій структурі виділяються дві основні категорії:

природні ресурси та соціально-економічні ресурси, включаючи історичні та культурні активи, невід’ємні від рекреаційної діяльності [35].

Оцінивши всі фактори, що сприяють привабливості туристично-рекреаційних ресурсів, ми робимо висновок, що природний потенціал України й надалі залишатиметься важливим елементом для задоволення туристичних потреб. Туристично-рекреаційний потенціал регіону складається з сукупності природних ресурсів, історичних місць, культурних і сакральних пам’яток, а також атракцій для навчання, розваг і оздоровлення (Рис. 2.3.). Цей колективний потенціал дозволяє організовувати різноманітні види діяльності, включаючи відпочинок, подорожі, екскурсії, спорт, лікування та реабілітацію.

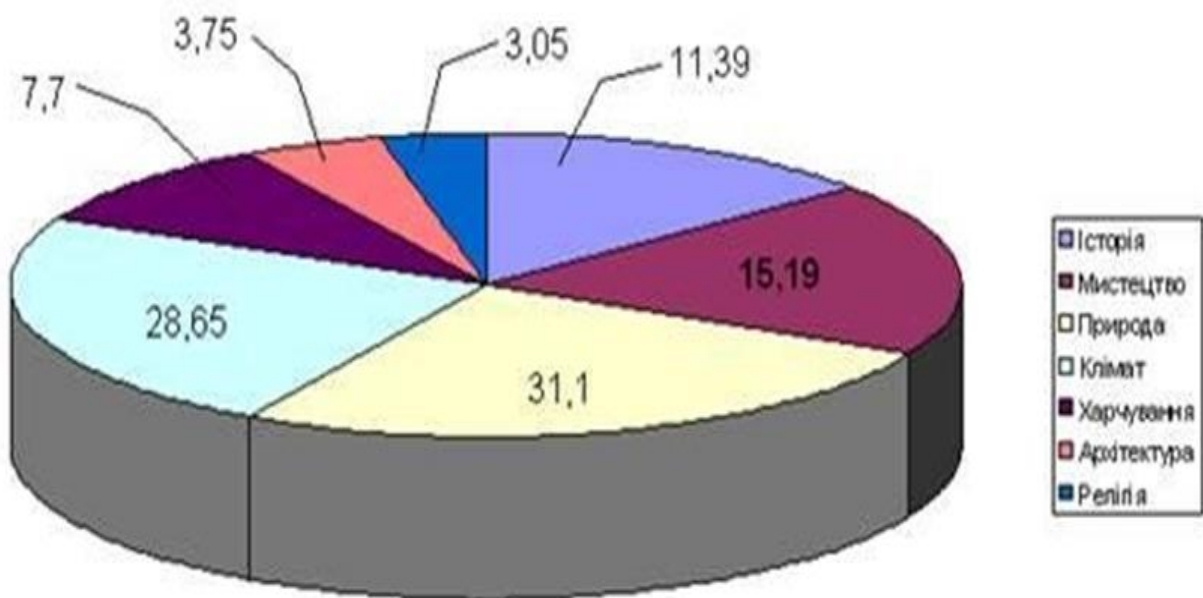

Рис 2.3. Фактори привабливості рекреаційно-туристичних ресурсів, %

Джерело: удосконалено автором на основі джерел [39]

Туристично-рекреаційний потенціал України поєднує різноманітні елементи: природні та кліматичні активи (такі як клімат, ландшафти та екосистеми), історико-культурні ресурси (об’єкти спадщини, твори мистецтва, археологічні скарби, традиції та етнічна культура), а також допоміжну туристичну інфраструктуру.

Туристична інфраструктура означає мережу об'єктів і послуг, які забезпечують туристам ефективний доступ до ресурсів території та їх використання. Доступність, зокрема через транспорт, відіграє важливу роль у визначенні цінності туристичного та рекреаційного потенціалу регіону.

Матеріально-технічна основа туризму складається з багатьох складових, таких як засобів розміщення (готелі, мотелі, автобази), послуг харчування (кафе, ресторани, заклади швидкого харчування), транспортних послуг для організації подорожей (турфірм, операторів), закладів розваг, інформаційні послуги (наприклад, туристичні інформаційні мережі), а також різні додаткові послуги. Кожен із цих елементів взаємопов'язаний, і відсутність якогось одного компонента може перешкоджати комплексному розвитку рекреаційного туризму в регіоні [26].

Ефективність рекреаційної спроможності регіону також визначається «рекреаційними умовами» — компонентами навколишнього середовища (такими як клімат, мінеральні джерела, біорізноманіття), які сприяють активізації рекреаційної діяльності, хоча й не є матеріальною основою. Таким чином, широкі рекреаційні активи України включають велику кількість географічних та екологічних особливостей, які підтримують різноманітні туристичні, оздоровчі та рекреаційні функції, підкреслюючи її потенціал стати головним напрямком як для внутрішніх, так і для іноземних відвідувачів [38].

Географічне положення України надає їй багаті рекреаційні ресурси, в тому числі природні пам'ятки, які сприяють рекреаційній діяльності для відпочинку, туризму та оздоровлення. Ці ресурси охоплюють як природні, так і антропогенні особливості, які мають сприятливі якісні та кількісні характеристики для рекреаційних занять, слугуючи матеріальною основою для організації рекреаційного туризму, орієнтованого на оздоровлення. Природні рекреаційні ресурси допомагають визначити та спеціалізувати центри відпочинку, сприяючи їх економічній ефективності (Рис. 2.4.).

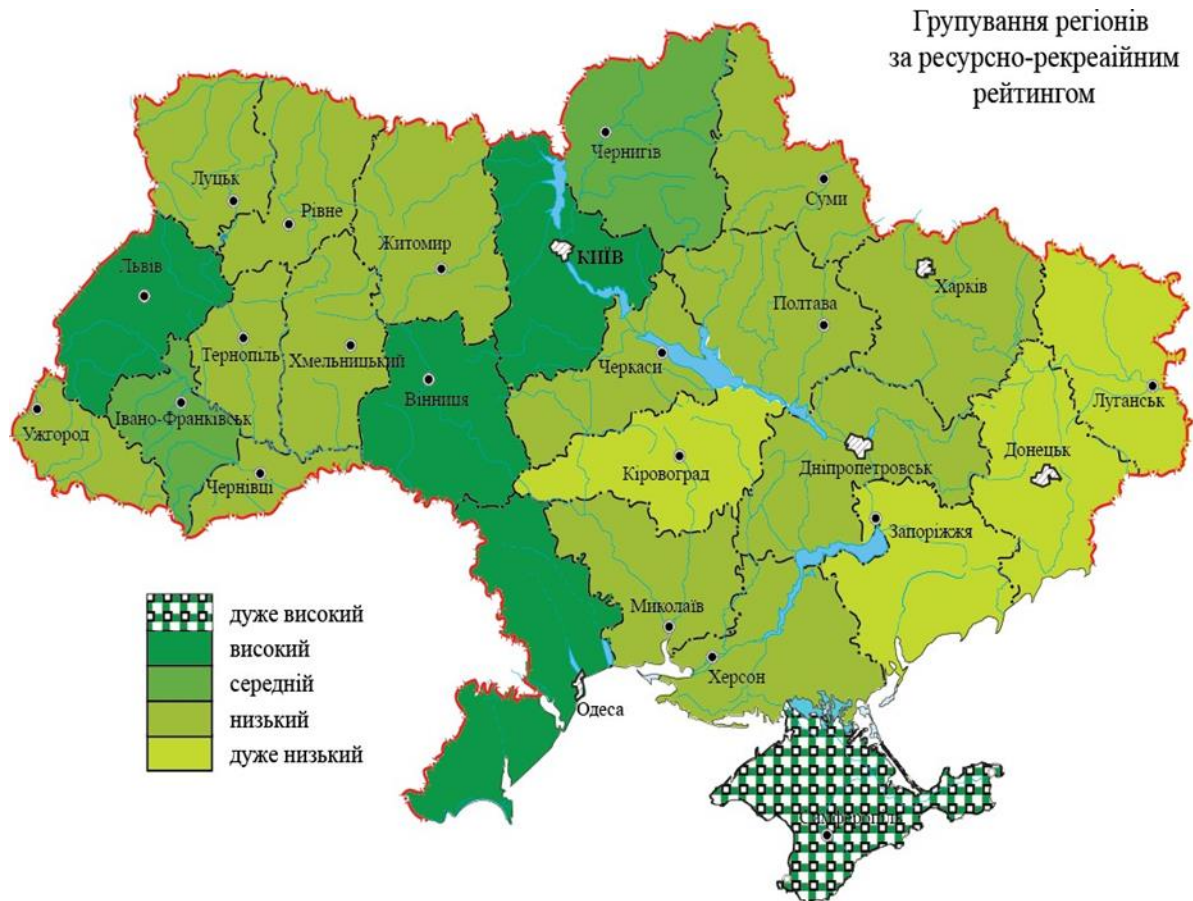

Рис. 2.4. Групування регіонів за ресурсно-рекреаційним рейтингом [11]

У гірських і передгірських районах Закарпатської області, зокрема поблизу Сваляви, є значні запаси природних вуглекислих вод, що сприяє створенню рекреаційних курортів. Значні поклади сульфідної води знаходяться біля села Синяк, а в Усть-Чорній – джерела хлоридно-натрієвої води. Львівщина також багата на мінеральні води, серед яких всесвітньо відомі гідрокарбонатно-сульфатні, кальцієво-магнієві, сульфатні та натрієво-кальцієві, розташовані в районах Трускавця та Східниці. Поблизу Морщина також є запаси сульфатно-хлоридних, натрієво-магнієво-кальцієвих вод, які широко використовуються в лікувальних цілях. Крім того, значні джерела сульфідної води існують на північ від Львова, зокрема у Великому Любені та Немирові, подібні ресурси є на півночі Івано-Франківська, у селах, таких як Черче. Ці ресурси мінеральної води пропонують помітні терапевтичні переваги.

Україна може похвалитися мінеральними водами всіх основних бальнеологічних категорій, включаючи всесвітньо відомі бренди, такі як «Миргородська», «Куяльник», «Поляна Квасова», «Березівські мінеральні води», «Нафтуся» та різноманітні радонові води. Ці мінеральні води мають міжнародне значення і є одними з унікальних лікувальних ресурсів світу. Сульфідні, залізисті, миш'яковисті та інші лікувальні мінеральні води також мають потенціал для значного розвитку рекреаційного туризму в найближчі роки [23].

У всьому світі Україна вважається однією з найбільш забезпечених бальнеологічними ресурсами країн, причому Карпатський регіон, зокрема Передкарпаття, виділяється як найбільша бальнеологічна зона країни. У цьому регіоні знаходиться понад 200 розвинених мінеральних джерел і свердловин, серед яких Трускавець і його мінеральна вода «Нафтуся» є одними з найвідоміших. Поділля також є значним бальнеологічним центром, де розташовано 10 родовищ корисних копалин і 16 унікальних місць мінеральних вод. Наразі в цьому регіоні працює декілька відомих курортів, у тому числі в Заліщиках (Тернопільська область) та Хмільнику (Вінницька область), що сприяє процвітанню сектора лікувального, оздоровчого та рекреаційного туризму [41,42].

Україна володіє одними з найбільших і найцінніших у світі запасів лікувальних грязей. Ці грязі складаються з осадових відкладень морських заток, боліт і озер, причому кожен тип має своє походження та унікальні терапевтичні властивості. Ці грязі, багаті водою, мінералами та органічними сполуками, мають значні переваги для здоров'я. До відомих грязьових курортів України належать Бердянськ і Хаджибей, популярні завдяки своїм лікувальним ефектам.

Кліматичні ресурси в Україні також сприяють рекреаційній діяльності, з теплим літом і м'якою зимою, яка часто забезпечує стійкий сніговий покрив. Крім того, клімат України неймовірно різноманітний, що дозволяє проводити різноманітні види відпочинку в різні сезони та регіони.

Ефективність туристичної діяльності у рекреаційному туризмі оцінюється різними показниками, які є основою для фінансового аналізу та оцінки інвестиційної привабливості туристичної галузі. Ці показники забезпечують основу для розуміння того, наскільки добре працюють туристичні підприємства та наскільки вони привабливі для потенційних інвесторів. Одна з ключових груп показників стосується зайнятості в туристично-рекреаційному секторі, відображаючи ефективність кадрової політики від рівня місцевих підприємств до ширшого національного чи навіть глобального масштабів. Дані про зайнятість у туристичній статистиці підкреслюють, наскільки добре підприємства керують і використовують свою робочу силу, впливаючи на загальний стан і зростання галузі.

Інший набір показників зосереджується на масштабах і напрямках туристичної діяльності. Ці дані мають важливе значення для менеджерів туристичних підприємств, оскільки вони інформують про стратегічні рішення щодо спеціалізації та пропозицій послуг туристичного бізнесу. Наприклад, знання бажаних напрямків або типів туризму може спрямувати компанію в пристосуванні своїх послуг до ринкового попиту.

Крім того, показники, що оцінюють стан туристично-рекреаційних ресурсів, дають змогу зрозуміти потенціал регіону щодо залучення відвідувачів. Вони вимірюють якість і сталість природних, культурних та інфраструктурних ресурсів, які можуть підтримувати туризм у певній місцевості [39].

Однак останні тенденції вказують на помітне зниження показників ефективності рекреаційного туризму. Статистичні дані за 2018–2022 роки свідчать, що кількість діючих лікувально-оздоровчих закладів, зокрема санаторіїв та оздоровчих центрів, скоротилася майже вдвічі. У 1990 р. в Україні було близько 4 тис. санаторно-курортних закладів. До 2005 року ця цифра значно впала до приблизно 3000 і продовжувала знижуватися до 2015 року. До 2022 року лише 1390 таких закладів залишалися в експлуатації, що підкреслює скорочення курортного сектору країни та нагальну потребу в стратегічних втручаннях (Табл. 2.1.).

Таблиця 2.1. Заклади розміщення лікувально-оздоровчого та курортного типу в Україні

Вид колективного засобу розміщення	од. вим.	Кількість КЗР					Зміна значень показників 2018 - 2022 рр	
		2018	2019	2020	2021	2022	Абсолютне відхилення од.	Відносне відхилення %
санаторії	од.	184	172	169	160	153	-31	-16,85
	%	9,96	10,11	10,41	10,66	10,97		
дитячі санаторії	од.	111	107	103	99	95	-16	-14,41
	%	6,01	6,29	6,34	6,59	6,84		
пансіонати з лікування	од.	14	12	12	11	10	-4	-30,95
	%	0,76	0,71	0,74	0,71	0,70		
санаторії-профілакторії	од.	79	63	55	42	30	-49	-62,45
	%	4,28	3,70	3,39	2,78	2,13		
будинки відпочинку	од.	12	11	14	14	15	3	27,78
	%	0,65	0,65	0,86	0,95	1,10		
пансіонати відпочинку	од.	64	62	53	49	43	-21	-32,55
	%	3,47	3,64	3,26	3,24	3,11		
бази відпочинку, інші заклади відпочинку	од.	1372	1265	1212	1123	1043	-329	-23,98
	%	74,28	74,32	74,63	74,80	75,04		
оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	од.	11	10	6	4	2	-9	-81,82
	%	0,60	0,59	0,37	0,27	0,11		
Разом		1 847	1 702	1 624	1 501	1 390	-455	-24,63

Джерело: сформовано на основі джерел [46]

Більшість закладів розміщення в Україні – від 74,28% до 75,04% – це бази відпочинку, які становлять значну частину туристичної інфраструктури. Натомість найменшу частку, від 0,60% до 0,11%, займають медичні заклади, призначені для

короткострокового перебування всього на один-два дні. Проте загальна тенденція до зниження простежується для всіх типів цих закладів із загальним скороченням на 455 одиниць, або приблизно на 24,63%.

Особливо різке падіння спостерігається серед профілакторіїв, яких скоротилося на 49 одиниць. Незважаючи на те, що протягом 2019–2020 років кількість будинків для відпочинку зросла на чотири одиниці, цього зростання було недостатньо, щоб компенсувати загальне падіння. Туристично-рекреаційний комплекс України ще не відновив свій рівень рекреаційних закладів розміщення, до попередніх даних, з 3782 об'єктами у 1990 році та 3152 у 2008 році. Це скорочення відображає постійні виклики в секторі та вказує на нагальну потребу в зусиллях з відродження, щоб досягти минулих показників і забезпечити майбутнє зростання в туризмі.

Слід зазначити, що, незважаючи на зменшення кількості лікувально-оздоровчих та інших рекреаційних закладів не призвело до зменшення кількості туристів, які користуються цими послугами. У період з 2018 по 2021 рік, хоча загальна кількість закладів розміщення зменшилася на третину, кількість відвідувачів залишилася стабільною. Найбільшу частку становлять бази відпочинку, де прийняли майже половину всіх відпочиваючих — від 750 910 до 785 920 осіб, або близько 50% від загальної кількості [46].

Щоб отримати повне розуміння поточного стану та ефективності галузі, важливо вивчити тенденції доходів за той самий п'ятирічний період (2018–2021). У тому числі оцінено, як коливалися надходження від послуг разом із зменшенням загальної кількості засобів колективного розміщення в лікувально-оздоровчих закладах (Табл. 2.2.). Динаміка доходів дає уявлення про економічну стабільність сектора, особливо враховуючи скорочення наявності потужностей.

Таблиця 2.2. Доходи від наданих послуг лікувально-оздоровчих та інших рекреаційних закладів в Україні

Вид колективного засобу розміщення	од. вим.	Доходи (без ПДВ) від наданих послуг				
		2018	2019	2020	2021	2022
санаторії	млн.грн	1 813,25	197,10	2 498,08	2 187,65	2 530,07
	%	65,12	13,84	65,08	58,56	59,35
дитячі санаторії	млн.грн	80,54	150,84	179,91	236,47	286,16
	%	2,89	10,59	4,69	6,33	6,71
пансіонати з лікування	млн.грн	40,88	56,56	68,39	82,79	96,54
	%	1,47	3,97	1,78	2,22	2,26
санаторії-профілакторії	млн.грн	183,85	213,97	217,91	239,30	256,33
	%	6,60	15,02	5,68	6,41	6,01
будинки відпочинку	млн.грн	12,47	16,35	17,00	19,81	22,08
	%	0,45	1,15	0,44	0,53	0,52
пансіонати відпочинку	млн.грн	116,79	154,48	118,58	131,74	132,64
	%	4,19	10,84	3,09	3,53	3,11
бази відпочинку , інші заклади відпочинку	млн.грн	534,48	629,96	732,76	830,69	929,83
	%	19,19	44,22	19,09	22,23	21,81
оздоровчі заклади 1-2 денного перебування	млн.грн	2,40	5,22	5,60	7,61	9,21
	%	0,09	0,37	0,15	0,20	0,22
Разом		2 784,66	1 424,50	3 838,25	3 736,06	4 262,85

Джерело: сформовано на основі джерел [46]

Дані свідчать про позитивну динаміку зростання доходів від туристичних послуг. У 2022 році дохід склав 4 262,85 млн грн, що майже вдвічі більше, ніж у 2018 році (2 784,66 млн грн). Таке зростання доходів свідчить про те, що, незважаючи на скорочення кількості об'єктів розміщення, попит на оздоровчі та рекреаційні послуги залишався високим, можливо, через збільшення середніх

витрат на одного відвідувача або вищий рівень використання існуючих об'єктів. Зростання доходів підкреслює економічну стійкість і потенційну прибутковість туристичного сектору, навіть попри проблеми з його інфраструктурою.

2.3. Стан охорони навколишнього середовища

Захист навколишнього середовища є першочерговою проблемою в усьому світі, оскільки такі проблеми, як зміна клімату, втрата біорізноманіття та забруднення, дедалі більше впливають на екосистеми та здоров'я людини. Зі зростанням глобальної обізнаності зростає й нагальність впровадження екологічних практик. У цьому есе розглядається поточний стан захисту навколишнього середовища, досліджуються основні проблеми, поточні зусилля та перспективи сталого майбутнього.

Стан охорони довкілля відображає як значний прогрес, так і нагальні виклики. Незважаючи на те, що міжнародні угоди та технологічний прогрес сприяли позитивним змінам, багато ще належить зробити для захисту екосистем і забезпечення сталого використання ресурсів. Збалансований, спільний підхід із залученням урядів, компаній, громад та окремих людей буде необхідним для досягнення сталого майбутнього.

Охорона навколишнього середовища є не лише науковим і політичним питанням, а й моральним імперативом для добробуту майбутніх поколінь. Така структура дозволяє ґрунтовно обговорювати проблеми охорони довкілля, досягнення та майбутні напрямки.

Рекреаційний туризм, який охоплює види діяльності, якими люди займаються в першу чергу для насолоди, відпочинку та відпочинку, останніми роками швидко розвивається. Однак це швидке зростання також викликає занепокоєння щодо його впливу на навколишнє середовище. Захист екосистем від тиску туризму має вирішальне значення для підтримки як середовища, яке подобається туристам, так і самої галузі. У цьому есе розглядається поточний стан охорони навколишнього

середовища в рекреаційному туризмі, досліджуються його проблеми, практики та майбутні напрямки.

Вплив рекреаційного туризму на навколишнє середовище є значним. Хоча туризм є економічно вигідним, він часто навантажує природне середовище. Наведемо декілька основних впливів рекреаційного туризму на навколишнє середовище:

- порушення середовища існування: розширення туристичної інфраструктури, такої як готелі, стежки та дороги, часто вимагає зміни природних ландшафтів, порушення місцевої флори та фауни;
- забруднення: утворення відходів, сміття та збільшення викидів вуглецю від транспорту та використання енергії сприяють забрудненню повітря, води та землі;
- вичерпання ресурсів: туристична діяльність збільшує попит на воду, їжу та енергію, часто створюючи тиск на місцеві ресурси.

Поточні зусилля в галузі охорони навколишнього середовища включають: глобальні ініціативи та стандарти (міжнародні рамки, такі як Цілі сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй (ЦСР), включають специфічні для туризму цілі для заохочення сталої практики); екологічні сертифікації (такі програми, як Green Key, сертифікація LEED і EarthCheck, сприяють екологічній відповідальності в готелях і туристичних об'єктах, спонукаючи підприємства до впровадження більш екологічних практик); території, що охороняються, і заходи щодо збереження (багато урядів і неурядових організацій визначають певні регіони як зони, що охороняються, щоб зберегти біорізноманіття, дозволяючи при цьому обмежений регульований туризм) [12].

До проблем збалансування туризму та збереження навколишнього середовища можна віднести:

- економічну залежність, оскільки багато громад залежать від туризму як основного джерела доходу, що ускладнює обмеження кількості відвідувачів, навіть якщо це необхідно для збереження природи.

- відсутність регулювання та правозастосування: у деяких регіонах нормативно-правова база недостатньо розвинена або не виконується належним чином, що призводить до нестабільної практики туризму;

- непередбачувана поведінка відвідувачів: туристи можуть неусвідомлено завдавати шкоди навколишньому середовищу, викидаючи сміття або турбуючи дику природу, що підкреслює необхідність навчання відповідальному туризму.

Найкращі практики сталого розвитку рекреаційного туризму включають сталу інфраструктуру: розвиток екологічно чистих об'єктів, які мінімізують використання енергії, використовують відновлювані джерела енергії та інтегрують природні ландшафти; зменшення кількості відходів і управління ними: впровадження стратегій управління відходами, як-от переробка та скорочення кількості одноразового пластику в туристичних місцях; програми збереження дикої природи: туристичну діяльність можна адаптувати для захисту місцевої дикої природи за допомогою контрольованих оглядових зон, коридорів дикої природи та обмеження доступу до чутливих середовищ існування; туризм, орієнтований на громаду: цей підхід залучає місцеві громади до планування та діяльності туризму, сприяючи розвитку почуття управління та розподілу економічних вигод на місцевому рівні.

Роль освіти та обізнаності відіграє важливу роль, оскільки навчання туристів щодо впливу їхньої поведінки має вирішальне значення. За допомогою показників, путівників і відповідальних туристичних кампаній можна заохотити туристів прийняти більш стійкі практики, такі як дотримання визначених стежок, зменшення відходів і повага до дикої природи.

Інновації, що формують майбутнє екологічно безпечного туризму включають програми компенсації викидів вуглецю: ці ініціативи дозволяють мандрівникам компенсувати викиди вуглецю, як правило, шляхом інвестування в проекти відновлення лісів або розвиток відновлюваної енергетики; транспорт із низьким рівнем навантаження: електричні транспортні засоби, велосипеди та екологічні варіанти громадського транспорту в туристичних регіонах допомагають зменшити викиди вуглецю; нові цифрові інструменти: програми, які відстежують вуглецеві сліди та надають дані про навколишнє середовище в реальному часі, можуть спрямувати туристів до екологічнішого вибору.

Майбутні напрямки для сталого туризму: державна політика та підтримка, уряди можуть сприяти розвитку сталого туризму, встановлюючи правила, пропонуючи стимули та підтримуючи дослідження та розробки екологічно чистого туризму; підвищена увага до екотуризму: екотуризм сприяє збереженню природи, залучаючи туристів до природи з акцентом на освіту та збереження, а не на експлуатацію; постійне зростання охоронюваних зон: Розширення та краще управління охоронюваними територіями для обмеження впливу туризму в поєднанні з правозастосуванням може забезпечити баланс.

Майбутнє рекреаційного туризму залежить від прихильності до захисту навколишнього середовища. Досягнення цього балансу вимагає співпраці всіх зацікавлених сторін у сфері туризму — урядів, компаній, туристів і місцевих громад. Лише завдяки комплексним, постійним зусиллям рекреаційний туризм може продовжувати процвітати без шкоди для середовища, яке робить його можливим.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ В УКРАЇНІ

3.1. Проблеми та перспективи розвитку рекреаційного туризму в Україні

Розвиток рекреаційного туризму визнано пріоритетом соціально-економічного розвитку країни, відіграючи вирішальну роль в економічній стабілізації та структурній трансформації національної економіки. Цю значущість підкреслюють Державна стратегія та програми регіонального розвитку, які виділяють «розвиток курортно-рекреаційної сфери» як пріоритетний напрямок (постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001).

Для сучасних держав, що володіють достатніми природними рекреаційними ресурсами та інфраструктурою, рекреаційний туризм є пріоритетними у стратегіях розвитку. Цей фокус на туризмі сприяє інвестиціям, підтримує ініціативи стратегічного зростання та підвищує конкурентоспроможність як на внутрішньому, так і на міжнародному ринках. Україна, з її багатим туристично-рекреаційним потенціалом, має значні можливості для становлення глобального туристичного напрямку у сфері рекреації. Розширення міжнародних зв'язків сприяє просуванню туристичних пропозицій України в усьому світі, дає змогу брати участь у міжнародних ринках і засвоювати передовий досвід управління туризмом [13].

Відпочинок у сфері рекреації передбачає відновлення та оздоровлення людських здібностей — фізичних, інтелектуальних та емоційних — за допомогою діяльності, яка підвищує продуктивність і загальне самопочуття людини. Природні рекреаційні ресурси складаються з геосистем, фізичних місць і природних явищ, придатних для рекреаційної діяльності в різні періоди. Рекреаційний попит відображає потреби суспільства, культурні норми, наявний вільний час і унікальні просторові характеристики, необхідні для цієї діяльності. Відпочинок став життєво важливим аспектом сучасного життя, об'єднуючи природні об'єкти, культурні

комплекси та технічні системи в конкретні рекреаційні простори, які відповідають потребам суспільства та покращують якість життя.

Близько 10% лісів України призначені для рекреаційного використання. Ці «рекреаційні ліси» пропонують цілий ряд переваг, включаючи фіто-лікувальні властивості, захист води, збереження ґрунту, вплив на здоров'я та сприятливе санітарне середовище, яке підтримує лікування, відпочинок і туризм. Ключовим елементом оздоровчого відпочинку в Україні є велика кількість мінеральних вод. Ці води поділяються на вісім основних лікувальних типів: основні мінеральні, вуглекислі, сірководневі, залізисті та миш'яковисті, йодобромні, радонові, борні та слабо мінералізовані, що містять органічні сполуки. Україна має та ретельно вивчила майже всі ці типи, що вносить значний внесок у потенціал оздоровчого туризму.

Запаси лікувальних грязей, переважно зосереджені в південній і південно-західній частинах країни. Навколо цих родовищ побудовані найстаріші грязьові курорти країни — Бердянськ, Євпаторія, Куяльник, Саки, Хаджі Бейський. Крім того, торф'яні грязі поширені на північному заході і використовуються на курортах Миргород, Моршин, Немирів, Черче [28].

Проте розвиток цього сектору стикається зі значними проблемами, насамперед через недостатні інвестиції та обмежену державну підтримку. Екологічні проблеми, загострені Чорнобильською катастрофою 1986 року, також вплинули на рекреаційну сферу. Крім того, значна частина туристичної інфраструктури України — готелі, мотелі, кемпінги, санаторії та туристичні центри — була побудована в період масового туризму за застарілими стандартами. Ця інфраструктура зазнала значного зносу внаслідок інтенсивного використання та відкладеного обслуговування, і більше не відповідає міжнародним стандартам якості. Розвиток всеосяжної мережі автомобільних доріг, залізниць, аеропортів і портів має важливе значення для розвитку туризму. Маючи потенціал для задоволення туристичного попиту, авіаційні, автомобільні, залізничні та річкові транспортні системи України потребують цілеспрямованих інвестицій для покращення зв'язку та ефективності.

Крім того, в Україні є проблеми з системами водопостачання та водовідведення, особливо в туристичних центрах. Вирішення цих інфраструктурних потреб вимагає значних інвестицій як від центральних, так і від місцевих органів влади. Це стане можливим лише через стратегічні дії, узгоджені з ширшими економічними цілями нації.

Стратегія розвитку рекреаційної галузі України починається з визначення місця галузі в національній економіці та встановлення чіткого курсу дій на всіх рівнях управління. Економічний аналіз свідчить про те, що рекреаційна сфера може стати опорою економіки, що заслуговує на увагу та підтримку з боку органів влади. Роль уряду має включати встановлення загального стратегічного напрямку на основі потреб ринку та надання економічної допомоги для підтримки індустрії відпочинку. Державна політика має створювати сприятливе ринкове середовище для сприяння соціально відповідальному, економічно життєздатному та екологічно стійкому розвитку рекреаційних послуг [18].

Важливий фактор визначення ролі рекреаційної сфери в соціально-економічних пріоритетах регіонального розвитку передбачає два основні підходи:

За першим сценарієм рекреація залишається під наглядом державної та регіональної влади, але продовжує розвиватися як вторинний сектор. Тут вона працює здебільшого як залишкова галузь, яка отримує обмежену увагу та ресурси.

Другий, більш прогресивний підхід визначає рекреацію як пріоритетну сферу регіонального розвитку з чітко визначеною стратегією та планом дій. За такого підходу рекреація інтегрована на всіх рівнях влади, держава надає підтримку для стимулювання розвитку бізнесу, залучення інвестицій (у тому числі іноземних), сприяння підприємництву в рекреаційній галузі. Відпочинок передбачається широко, наголошуючи на розвитку інфраструктури, навчанні робочої сили та екологічній безпеці як критеріях успіху. Цей стратегічний напрямок у відпочинку також стимулював би зростання у суміжних секторах, опосередковано підтримуючи ширший регіональний розвиток. Цей підхід є пріоритетним

стратегічним напрямком політики рекреаційного розвитку України. Ця перспектива базується як на соціальних, так і на економічних критеріях, розглядаючи рекреаційну індустрію як необхідну для задоволення суспільних потреб і як джерело економічної ефективності. Згодом рекреація має стати провідною галуззю в територіально-промисловій структурі, спрямованою на соціальне благополуччя та рушійну силу економічного зростання [21].

Однак у короткостроковій перспективі економічний тиск, ймовірно, продовжуватиме впливати на рівень життя населення. Зростання цін може випереджати зростання доходів, посилюючи соціальну нерівність. У цей період може виникнути надлишок рекреаційних послуг порівняно з реальним попитом. Враховуючи те, що багато споживачів оздоровчих послуг є людьми похилого віку або з малозабезпечених верств населення, зростання цін на путівки може суттєво вплинути на попит на лікувально-оздоровчі послуги в таких курортах, як Трускавець, Моршин, Великий Любень, Немирів та курортах Закарпаття. Таким чином, державні субсидії на оздоровчий та оздоровчий туризм залишаються важливими для того, щоб зробити ці послуги доступними для широких верств населення та підтримувати попит у ключових рекреаційно-оздоровчих центрах.

На найближчі роки варто використовувати такі можливості для формування перспективного рекреаційного туризму в Україні:

- підвищувати якість обслуговування та розширювати пропозиції: надавати пріоритет покращенню якості рекреаційних послуг і розширенню різноманітності пропонованих з наголосом на кращих стандартах обслуговування;
- обмежувати нове будівництво, а зосередитись на модернізації і оновленні існуючої інфраструктури;
- екологічні міркування та стале постачання продуктів харчування;
- залучати приватний сектор, особливо в гірських районах, щоб задовольнити попит на житло та харчування в пік сезону;
- залучати іноземних відвідувачів;

- інформаційно-маркетингова інфраструктура, яка займатиметься аналізом та прогнозуванням попиту на рекреаційні послуги;

- Розвивати кваліфіковану робочу силу та ефективний маркетинг, інвестування в навчання висококваліфікованих спеціалістів у рекреаційному секторі.

Зосередившись на цих пріоритетах, Україна могла б переломити сьогоденішню тенденцію зниження попиту на рекреаційний туризм, поступово розширюючи ринок. Паралельно з цими зусиллями науково сплановані заходи повинні забезпечити сталий розвиток рекреаційного туризму з екологічно чистими моделями зростання та добре регульованим територіальним розширенням [23].

Сьогодні туристичні підприємства стикаються зі зростаючим впливом двох протилежних сил, сприятливих можливостей у зовнішньому середовищі та значних загроз. Цей подвійний вплив підкреслює важливість і застосування SWOT-аналізу. SWOT-аналіз забезпечує структурований підхід до оцінки сильних і слабких сторін сектору туризму та рекреації, а також визначення зовнішніх можливостей і загроз, що впливають на нього (Табл. 3.1.).

Таблиця 3.1. - SWOT-аналіз розвитку рекреаційного туризму в Україні

Сильні сторони	Слабі сторони
<ul style="list-style-type: none"> - Визнання державними органами влади; - Велика кількість туристичних визначних пам'яток; - Різноманітні освітні та культурні заклади; - Встановлені традиції проведення різних заходів; - Тісні зв'язки з українською діаспорою; - Міжнародні ділові зв'язки; - Швидке зростання приватного сектору; 	<ul style="list-style-type: none"> - Нечітка та недостатньо прозора структура фінансування; - Нерозвинена курортна інфраструктура; - Неефективна та застаріла інфраструктура водопостачання; - Недостатня кількість послуг зі збору та переробки сміття; - Незадовільна система опалення; - Незадовільна тан доріг; - Неякісне освітлення в курортних, особливо в період війни; - Обмежені або застарілі можливості зв'язку;

<ul style="list-style-type: none"> - Збільшення кількості закладів обслуговування; - Доступна транспортна інфраструктура; - Сучасні технології у засобах зв'язку; - Унікальні природні рекреаційні ресурси; - Кваліфікована робоча сила у сфері рекреації; - Історико-культурна та релігійна спадщина; - Привітне місцеве населення, гостинність і високі культурні стандарти жителів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стан санаторіїв знаходяться в занедбаному стані; - Проблеми з якістю обслуговування; - Недостатні стандарти та системи сертифікації; - Невідповідність між цінами та якістю послуг; - Брак ефективних маркетингових стратегій; - Недостатньо розвинені варіанти дозвілля та розваг; - Заходи безпеки в курортних зонах можуть не повністю задовольняти потреби відвідувачів.
Потенційні можливості	Потенційні загрози
<ul style="list-style-type: none"> - Постійне зростання кількості туристів; - Підтримка приватного підприємництва сприяє інноваціям; - Збільшення цікавості та інтересу іноземних туристів до вивчення культурної спадщини, природної краси та оздоровчих курортів України; - Можливість брати участь у міжнародних програмах, які надають фінансову допомогу; - Потенціал для залучення інвесторів. 	<ul style="list-style-type: none"> - Часті зміни та невизначеність в українському законодавстві; - Зниження темпів зростання приватного малого та середнього бізнесу може зменшити; - Зменшення наявного доходу населення; - Зростаюча конкуренція як з боку міжнародних, так і місцевих туристичних напрямків; - несприятливий міжнародний імідж через війну в країні.

Джерело: сформовано авторкою на основі літературних джерел [19-26, 28]

Ефективне управління інвестиціями в туризм і рекреацію вимагає стратегічного орієнтування цих факторів. Основною метою цього підходу до управління є використання сильних сторін, усунення слабких сторін, пом'якшення потенційних загроз і використання наявних можливостей у секторі.

Щоб підтримати цей підхід, було проведено комплексний SWOT-аналіз, щоб визначити основні сильні сторони, вразливі місця, перспективи зростання та потенційні ризики для рекреаційного туризму. Цей метод аналізу є основоположним інструментом для оцінки майбутніх шляхів розвитку та допомагає

приймати обґрунтовані рішення щодо покращення управління інвестиційною діяльністю в секторі туризму та відпочинку.

SWOT-аналіз показує, що існують значні можливості та потенціал для ефективного зростання рекреаційного туризму. Ці сильні сторони слід розвивати та розширювати в майбутньому. У той же час, виявлені слабкі сторони та загрози, які необхідно усунути шляхом стратегічних дій під керівництвом органів місцевого самоврядування у співпраці з приватними підприємствами.

Щоб досягти цього, слід визначити пріоритетність кількох ключових завдань:

- підвищення якості обслуговування, покращення стандартів обслуговування, щоб відповідати вищим очікуванням клієнтів і стимулювати повторне відвідування;
- впровадження сучасних методів управління та інноваційних ринкових рішень у рекреаційному секторі для підвищення його економічної прибутковості;
- прискорення економічного зростання та зростання зайнятості, стимулювання вищих темпів зростання рекреаційної економіки, що не тільки збільшить доходи, але й створить більше робочих місць;
- сприяння підприємництву у сфері рекреації, заохочення підприємництва в рекреаційному туризмі та рекреації для сприяння всебічному розвитку рекреаційних регіонів;
- розширення захисту навколишнього середовища, збільшення зусиль щодо збереження природи для створення безпечніших і приємніших місць відпочинку, які підтримують як відпочинок, так і лікування;
- захист культурної та природної спадщини, здійснення масштабних проєктів відновлення та збереження унікальних природних ландшафтів, історичних місць, пам'яток культури, традиційних, звичаїв;
- пошук нових форм міжнародного економічного співробітництва та швидка адаптація до глобальних стандартів обслуговування, методів ведення бізнесу та інновацій у рекреаційному секторі.

Аналіз підкреслює, що Україна має значний туристично-рекреаційний потенціал для розвитку рекреаційного туризму. Однак цей потенціал залишається недостатньо використаним через різні обмежувальні фактори. Для розкриття туристично-рекреаційного потенціалу необхідна науково обґрунтована стратегія сталого розвитку та функціонування туристично-рекреаційного комплексу.

3.2. Шляхи підвищення ефективності використання туристичних рекреаційних ресурсів рекреантами

Розвиток рекреаційного туризму визнано ключовим пріоритетом соціально-економічного розвитку України. Вона є важливим чинником стабілізації та реструктуризації національної економіки. Цей пріоритет знайшов своє відображення в державних політиках, таких як Державна стратегія регіонального розвитку до 2015 року (постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001), в якій наголошується на «розвитку курортно-рекреаційної сфери».

Потенціал розвитку туристично-рекреаційної сфери України формується різними природними, історико-культурними, соціальними, економічними та політичними факторами, які суттєво відрізняються між регіонами. Крім того, розвиток конкурентоспроможної, добре інтегрованої індустрії туризму є життєво важливим для України, оскільки вона керує соціально-економічними перетвореннями. Досягнення такої інтеграції вимагає вирішення нагальних соціально-економічних проблем, щоб забезпечити ефективний вихід сектору на світовий ринок туристичних і рекреаційних послуг. Стратегічний підхід до розширення рекреаційної сфери має базуватися на концепції природно-історико-етнографічного туризму. Цей підхід наголошує на дбайливому та ефективному використанні природних умов, ресурсів, регіональних історико-архітектурних пам'яток для створення унікальних рекреаційних пропозицій [38]

Україна має багатство ресурсів, які можуть сприяти всебічному розвитку рекреаційного сектору, роблячи його справді багатогранною галуззю.

Використовуючи ці різноманітні ресурси, рекреаційний комплекс України не тільки покращує здоров'я та благополуччя населення, але й робить значний внесок у національний дохід країни.

Для вирішення цих проблем необхідний комплекс заходів щодо підвищення якості державного регулювання рекреаційного туризму в Україні. Основні кроки включають:

- громадський доступ до інформації, регулярно публікувати оновлену статистичну інформацію на веб-сайті для забезпечення прозорості та кращого прийняття рішень;

- кампанії позитивного іміджу, розробити програми для просування унікальної туристичної та рекреаційної ідентичності регіонів України, ухвалення проекту постанови Кабінету Міністрів про критерії віднесення суб'єктів господарювання за ризиком у сфері туризму та положення про класифікацію готелів та інших засобів розміщення за якістю;

- розвиток спеціалізованої робочої сили, забезпечення фінансування з державного бюджету для навчання та розвитку фахівців у сферах відпочинку та туризму, підвищення якості послуг у всьому секторі;

- законодавство про охоронювані природні території, прийняти «Закон про природні рекреаційні території, що підлягають особливій охороні», зосередивши увагу на зонах культурної, естетичної та рекреаційної цінності, які слід вилучити з господарської діяльності для збереження їх унікальних особливостей;

- створення Рекреаційного фонду України з розробкою законопроектів щодо його підтримки, забезпечення цільового фінансування та утримання рекреаційних територій;

- рекреаційні спеціальні економічні зони, розробити проект закону про спеціальні економічні зони для рекреаційних цілей, спеціально розроблений для відображення конкретних потреб туризму та рекреаційної діяльності в рамках ширшої законодавчої бази для спеціальних економічних зон;

- створити Центр, орієнтований на розвиток туризму через маркетинг, інформаційні кампанії та підтримку інвестиційних проектів для залучення національного та міжнародного інтересу;
- розробка кредитних програм, що пропонують довгострокове фінансування для будівництва та вдосконалення туристичної інфраструктури, включаючи об'єкти, послуги та відповідну туристичну діяльність;
- стимулювання бізнесу у сфері відпочинку, підвищення привабливості рекреаційного сектору для бізнесу через податкові пільги та комплексну підтримку, включаючи методичні, організаційні та інформаційні ресурси для туристично-рекреаційного бізнесу;
- не дозволяти промисловим і сільськогосподарським об'єктам розміщуватись у визначених рекреаційних зонах, забезпечити, щоб ці території залишалися зосередженими на дозвіллі та збереженні навколишнього середовища;
- прийняти та забезпечити дотримання екологічних стандартів відповідно до європейських правил, зробивши дотримання обов'язковим у всьому туристичному секторі;
- сприяти переходу промислових підприємств рекреаційних зон на екологічно чисті технології, що зменшують забруднення та покращують якість повітря;
- забезпечити використання сучасних технологій контролю викидів для очищення навколишнього середовища навколо рекреаційних зон від шкідливих забруднюючих речовин.

Реалізація цих ініціатив дозволить підвищити якість державного регулювання рекреаційної сфери України, збалансувати економічне зростання та соціальні та рекреаційні потреби населення і повноцінніше використовувати рекреаційний потенціал України [41].

При плануванні рекреаційних територій важливе значення має встановлення допустимих і оптимальних меж використання ландшафтів, що забезпечують

стабільність природних комплексів — важливий фактор збереження рекреаційного потенціалу території. Кожна місцевість має певний екологічний поріг для рекреаційного використання, за межами якого його природні ресурси можуть деградувати. Тому при розбудові рекреаційних зон необхідно дотримуватись оптимального балансу між природними можливостями території, послугами, які вона може надати, і потребами тих, хто користується цими рекреаційними ресурсами. Такий баланс допоможе зберегти навколишнє середовище, водночас дозволяючи стале та динамічне використання природних територій, навіть за умови інтенсивної рекреаційної діяльності [44].

Щоб підвищити ефективність рекреаційних зон для оздоровчих цілей, можна реалізувати певні стратегії: модернізація інфраструктури (переоснащення та оновлення застарілої матеріально-технічної бази для підвищення якості обслуговування); створення державних програм фінансування (створення державних програм спеціально для підтримки оздоровчих центрів); розширення місткості об'єктів (збільшення пропускної здатності рекреаційних об'єктів для розміщення більшої кількості відвідувачів); впровадження нових послуг (розробка та пропозиція нових рекреаційних послуг через українські оздоровчі центри для залучення ширшої клієнтури); спеціалізація постачальників послуг (заохочення окремих підприємств до спеціалізації на певних послугах, що може підвищити якість і знизити витрати на виробництво рекреаційних і туристичних пропозицій); інтеграція закладів охорони здоров'я (об'єднання рекреаційних і санаторно-курортних комплексів з місцевими закладами охорони здоров'я для надання якісних, скоординованих медичних послуг).

Аналізуючи сучасний стан українських курортів, стає зрозуміло, що вони стикаються з нестабільністю, багато в чому через сезонність послуг та неоптимальний рівень обслуговування. Ці виклики розкривають низку проблем, які потребують вирішення, щоб забезпечити високоякісні враження від відпочинку. Для підвищення ефективності оздоровчих рекреаційних курортів рекомендуються

такі підходи, як комплексне оновлення обладнання, повна заміна застарілого обладнання та надання державної підтримки, щоб допомогти закладам запропонувати сучасні послуги з лікування та реабілітації, яких ще немає на рекреаційному ринку; інтеграція з регіональними системами охорони здоров'я, об'єднання медичних центрів у регіоні з відповідними закладами охорони здоров'я для безперебійної роботи.

Для подальшого вдосконалення рекреаційних послуг важливо дотримуватися таких принципів: соціальний попит, екологічна безпека, економічна доцільність.

Соціальний попит - послуги мають відповідати рекреаційним потребам населення, гарантуючи, що вони надають широкі можливості для лікування та відновлення для широкого кола людей.

Екологічна безпека - рекреаційний розвиток має відповідати суворим екологічним нормам для захисту природних територій і забезпечення сталого використання.

Економічна доцільність - рекреаційні заклади повинні бути не тільки самоокупними, але й приносити економічні вигоди місцевому регіону, сприяючи його загальному розвитку.

Реалізація цих заходів дозволить суттєво підвищити якість та сталість рекреаційних послуг у сфері туризму в Україні, створити систему, яка поважає як соціальні інтереси, так і екологічні потреби населення.

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ

4.1. Аналіз стану охорони праці і заходи покращення виробничої санітарії і гігієни праці у рекреаційному туризмі

Охорона праці, виробнича санітарія та гігієна праці є важливими компонентами безпечного та продуктивного робочого середовища, особливо в таких галузях, як рекреаційний туризм. Працівники цього сектору стикаються з унікальними проблемами через фізичні потреби, різноманітне середовище та сезонний характер туристичної діяльності. У статті розглядається сучасний стан охорони праці у сфері рекреаційного туризму, аналізуються фактори, що впливають на безпеку праці, та пропонуються заходи щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці працівників сфери туризму.

Аналіз стану охорони праці виконується з метою встановлення відповідності робочих місць, виробничих процесів, техніки і обладнання, нормативно-правовим актам, а також виявлення причин виробничих травм і професійних захворювань у сфері ефективності використання туристично-рекреаційних комплексів сільських територій. Для аналізу використовуються знання, набуті під час вивчення курсу “Охорона праці та безпека життєдіяльності”, статистичні дані стосовно охорони праці організацій і підприємств сфери туризму, за матеріалами яких виконується бакалаврська робота. У цьому підрозділі пропонується висвітлити такі питання:

- відповідальність за організацію охорони праці в підприємстві, організації;
- особливості дотримання вимог трудового законодавства під час організації праці і технологічних процесів при різних заходах та різновидах туристичної сфери;
- дотримання вимог щодо проведення інструктажів (вступного, первинного на робочому місці, повторного, цільового, позапланового);
- аналіз стану протипожежних заходів;

- аналіз виробничого травматизму і професійних захворювань за роки, що аналізуються у бакалаврській роботі (з визначення показників травматизму за статистичним методом – перелік джерел інформації у додатках).

Заходи щодо поліпшення стану виробничої санітарії і гігієни праці здійснюються з метою створення безпечних умов праці шляхом: доведення до нормативного рівня показників виробничого середовища за елементами умов праці (технічні та технологічні рішення); захисту працівників від дії шкідливих виробничих чинників.

До показників ефективності заходів щодо поліпшення виробничої санітарії і гігієни праці належать:

а) зміни стану умов праці: зміна кількості засобів виробництва, приведених у відповідність до вимог стандартів безпеки праці; поліпшення санітарно-гігієнічних показників виробничого середовища; покращання психофізіологічних показників, зменшення фізичних і нервово-психічних навантажень, покращання естетичних показників, раціональне компонування робочих місць і упорядкування робочих приміщень і території тощо;

б) соціальні результати заходів: збільшення кількості робочих місць, що відповідають нормативним вимогам; зниження рівня виробничого травматизму; зменшення кількості випадків професійної захворюваності; зменшення плинності кадрів через незадовільні умови праці; престиж та задоволення працею;

в) економічні результати заходів щодо поліпшення умов праці виражаються у вигляді економії за рахунок зменшення збитків внаслідок аварій, нещасних випадків і професійних захворювань тощо [2].

Розробка пункту передбачає аналіз стану та заходи щодо покращання умов праці і виробничого побуту із врахуванням організаційно-правових, санітарно-гігієнічних вимог під час виконання робіт за темою дипломної роботи.

У пункті потрібно охарактеризувати:

1) назва і розташування підприємства, загальна характеристика виконуваних робіт, наданих послуг і перелік шкідливих виробничих чинників, наявність та причина виробничого травматизму та професійних захворювань при виконанні і наданні туристичних послуг, функціонування служби охорони праці на підприємстві, що надає туристичні послуги, виконання основних завдань і функцій з охорони праці, відповідальність посадових осіб за організацію безпечних умов праці, проведення навчань, інструктажів та перевірки знань з охорони праці, наявність журналів реєстрації інструктажів, забезпечення засобами індивідуального захисту, тощо.

2) особливості локації підприємства (туристичної організації), виробничих і допоміжних приміщень відповідно до чинних санітарно-гігієнічних вимог;

3) санітарно-гігієнічні умови пропонованих і виконаних робіт в структурних підрозділах підприємства (філіали, відділення) відповідно до завдання на бакалаврську роботу;

4) вплив на штатних працівників підприємства кліматичних умов (температура, вологість, освітлення, запиленість, загазованість, шум, вібрація, різні види опромінення тощо – вказати нормативні документи, норми параметрів);

5) особливості організації роботи і відпочинку персоналу, а також водно-питтєвого режиму та режиму харчування працівників туристичної сфери та користувачів галузі туризму [47].

Доцільно охарактеризувати стан виробничої санітарії і гігієни праці в загальному з рекомендаціями щодо профілактичних заходів запобігання нещасним випадкам та захворюванням на виробництві. Особливу увагу потрібно спрямувати на використання сучасних засобів індивідуального та колективного захисту, рівень кваліфікації персоналу, допуски до роботи. Необхідно передбачити заходи дотримання правил безпеки праці, загальної санітарії і гігієни під час проведення туристичних заходів з підвищеною небезпекою (транспортні роботи, екскурсії по

гірських масивах, водних та заболочених об'єктах, лісових масивах, підземних печерах тощо) [7].

Розробка рекомендацій з виробничої санітарії і гігієни праці під час виконання різних видів робіт у туристично-рекреаційних комплексів дає змогу систематизувати знання і запропонувати низку безпечних заходів, дотримання яких уможливить виконання робіт з врахуванням мінімальної ймовірності виникнення небезпечних умов та ситуацій.

Аналіз стану охорони праці та заходів щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці при використанні туристично-рекреаційних комплексів передбачає оцінку існуючої практики, виявлення потенційних ризиків та впровадження заходів щодо підвищення рівня благополуччя та безпеки працівників. Ось кілька ключових аспектів, які слід враховувати:

Оцінка існуючих умов: Почніть з проведення ретельної оцінки поточного стану охорони праці в туристично-рекреаційних комплексах. Це може включати перегляд політики, процедур і протоколів на робочому місці, пов'язаних із безпекою та здоров'ям. Визначте потенційні небезпеки та ризики, з якими можуть зіткнутися працівники, наприклад фізичні небезпеки (слизькі поверхні, нерівна місцевість), хімічні небезпеки (засоби для чищення, хімікати для басейнів) і біологічні небезпеки (захворювання, що передаються комахами, хвороби харчового походження) [8].

Дотримання нормативних документів: Забезпечити відповідність туристично-рекреаційних комплексів чинним нормам і стандартам з охорони праці. Це включає дотримання законодавства про безпеку та гігієну праці, забезпечення відповідними засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), проведення регулярних оцінок ризиків та ведення записів про інциденти та нещасні випадки. Відповідність нормам допомагає встановити базовий рівень безпеки та визначає сфери, які потребують покращення.

Навчання та освіта: впроваджуйте комплексні навчальні програми для працівників, щоб підвищити їхню обізнаність щодо процедур безпеки та професійних ризиків. Це має включати навчання щодо готовності до надзвичайних ситуацій, безпечної експлуатації обладнання, належного поводження з хімікатами та протоколів реагування на нещасні випадки та травми. Заохочуйте культуру безпеки, заохочуючи відкриту комунікацію, повідомляючи про можливі аварії та проводячи регулярні курси підвищення кваліфікації.

Управління ризиками та запобігання: розробте стратегії управління ризиками, щоб мінімізувати небезпеки на робочому місці та запобігти нещасним випадкам. Це може включати впровадження інженерних засобів контролю, таких як встановлення захисних бар'єрів, покращення освітлення та підтримка належних систем вентиляції. Крім того, створіть протоколи для регулярного технічного обслуговування обладнання, інспекцій і регулярних перевірок безпеки. Заохочуйте співробітників брати активну участь у виявленні потенційних небезпек і повідомляти про них.

Ергономіка та фізичне благополуччя: Звертайте увагу на ергономіку та фізичне благополуччя співробітників. Забезпечте ергономічні робочі місця, забезпечте належну техніку підйому та заохочуйте регулярні перерви, щоб запобігти захворюванням опорно-рухового апарату. Сприяти здоровому робочому середовищу, вирішуючи проблеми, пов'язані з рівнем шуму, якістю повітря та контролем температури [16].

Нагляд за гігієною праці: Впровадити систему моніторингу та оцінки здоров'я працівників, які зазнають певних професійних ризиків. Це може включати регулярні медичні огляди, перевірки на професійні захворювання та надання доступу до медичних послуг. Заохочуйте працівників негайно повідомляти про будь-які проблеми зі здоров'ям, пов'язані з роботою.

Звітування про інциденти та розслідування: створіть надійну систему звітування про інциденти та розслідування для виявлення причин нещасних

випадків, аварій і травм. Заохочуйте співробітників повідомляти про інциденти, не боячись помсти, і проводити ретельні розслідування для виявлення основних причин. Впровадьте коригувальні дії, щоб запобігти подібним інцидентам у майбутньому.

Постійне вдосконалення та зворотний зв'язок: розвивайте культуру постійного вдосконалення, отримуючи відгуки від співробітників щодо питань безпеки та пропозицій щодо покращення. Проводити періодичні перевірки техніки безпеки, оцінювати ефективність впроваджених заходів і вносити необхідні корективи для забезпечення постійного підвищення рівня охорони праці та гігієни праці.

Аналізуючи стан охорони праці та впроваджуючи заходи щодо покращення виробничої санітарії та гігієни праці, туристично-рекреаційні комплекси можуть створити безпечні та здорові умови праці для своїх працівників. Це не тільки забезпечує дотримання правил, але й підвищує продуктивність, зменшує кількість прогулів і сприяє задоволенню працівників. Зрештою, пріоритетність охорони праці сприяє загальному успіху та стійкості комплексів.

Охорона праці, виробнича санітарія та гігієна праці мають вирішальне значення для безпечної та ефективної роботи туристичної робочої сили. Незважаючи на те, що рекреаційний туризм стикається з унікальними проблемами через різноманітні робочі середовища та коливання сезонного попиту, впровадження надійних заходів безпеки, гігієни та санітарії має важливе значення для захисту здоров'я працівників і забезпечення позитивних вражень для туристів. Застосовуючи передовий досвід, інвестуючи в навчання та сприяючи співпраці між державним і приватним секторами, індустрія туризму може покращити стандарти праці та зробити свій внесок у безпечніше та стійкіше майбутнє.

4.2. Пожежна безпека

Пожежна безпека є критично важливим компонентом управління ризиками в рекреаційному туризмі, де різноманітне середовище, структури та діяльність відвідувачів створюють унікальну пожежну небезпеку. Забезпечення ефективних заходів протипожежної безпеки має важливе значення для захисту життя, збереження майна та підтримки репутації туристичних закладів. У цьому есе розглядається пожежна безпека в секторі рекреаційного туризму, досліджуються загальні небезпеки пожежі та обговорюються стратегії профілактики та протоколи реагування, необхідні для мінімізації ризиків, пов'язаних із пожежею.

Характеризується система протипожежного захисту у туристично-рекреаційних комплексах, як сукупність організаційних заходів і технічних засобів, спрямованих на запобігання дії на людей небезпечних чинників пожежі і обмеження збитків. Наголошується на небезпечних чинниках пожежі, дія яких призводить до травми, отруєння або загибелі людини, а також до матеріальних збитків. Можливість виникнення пожежі на виробництві (в побуті) оцінюється ймовірністю, яка залежить від можливості виникнення умов, необхідних для виникнення загоряння.

В загальному подається характеристика категорій приміщень за вибухо- і пожежною небезпекою, наявність первинних засобів гасіння пожеж, протипожежної сигналізації і водопостачання, категорія приміщень за Правилами улаштування електроустановок, організаційні заходи запобігання ураженню електричним струмом тощо.

Також наводиться характеристика пожежної небезпеки на територіях (акваторіях), де здійснюється надання туристичних послуг і сервісів, та розробляються запобіжно-профілактичні заходи для унеможливлення виникнення пожеж при вказаних роботах [17].

Розробляються рекомендації пожежної профілактики, як комплексу організаційних і технічних заходів, спрямованих на гарантування безпеки людей,

запобігання пожежі, обмеження її поширення, а також створення умов для успішного гасіння пожежі. Організаційні і технічні заходи запобігання виникненню пожежі повинні розроблятися відповідно до вимог правил пожежної безпеки.

Пожежна безпека має першочергове значення в туристично-рекреаційних комплексах для забезпечення безпеки відвідувачів, співробітників і самих об'єктів. Ось кілька основних заходів та міркувань пожежної безпеки при використанні туристично-рекреаційних комплексів:

Адекватні системи виявлення пожежі та сигналізації: установіть та обслуговуйте надійні системи виявлення пожежі, такі як детектори диму, датчики тепла та пожежна сигналізація, по всьому комплексу. Ці системи слід регулярно перевіряти та перевіряти, щоб забезпечити належне функціонування. Впровадити ефективну систему сигналізації, яка може швидко сповістити мешканців у разі пожежі [32].

Системи пожежогасіння: залежно від розміру та планування комплексу, розгляньте можливість встановлення автоматичних систем пожежогасіння, таких як спринклерні або газові системи гасіння. Ці системи можуть допомогти контролювати або гасити пожежі на ранній стадії, зменшуючи потенційні збитки та захищаючи життя.

Чіткі шляхи евакуації та вказівники: переконайтеся, що на території комплексу є чіткі маршрути евакуації та видні вказівники, які вказують на пожежні виходи, місця збору та процедури екстреної евакуації. Проводьте регулярні тренування та тренінги, щоб ознайомити працівників з протоколами евакуації та ознайомити відвідувачів з найближчими виходами та процедурами евакуації.

Відповідні вогнегасники та пожежні гідранти: розмістіть легкодоступні вогнегасники у відповідних місцях по всьому комплексу, особливо в зонах високого ризику, таких як кухні, підсобні приміщення та складські приміщення. Крім того, переконайтеся, що пожежні гідранти розташовані у стратегічному місці та легкодоступні для аварійних служб.

Технічне обслуговування електричних систем: регулярно перевіряйте та обслуговуйте електричні системи в межах комплексу, щоб запобігти електричним несправностям і зменшити ризик пожежі, спричиненої електричними несправностями. Це включає перевірку проводки, розеток, автоматичних вимикачів та електричного обладнання на наявність будь-яких ознак пошкодження чи зносу. Заохочуйте працівників негайно повідомляти про будь-які проблеми з електрикою.

Навчання та освіта з питань пожежної безпеки: Проведіть комплексне навчання з пожежної безпеки для всіх працівників, включаючи інструктаж щодо запобігання пожежі, процедур евакуації, правильного використання вогнегасників та поінформованості про потенційну небезпеку пожежі. Переконайтеся, що працівники ознайомлені з розташуванням і роботою обладнання пожежної безпеки.

Зберігання та поводження з небезпечними матеріалами: якщо комплекс обробляє або зберігає небезпечні матеріали, застосуйте відповідні методи зберігання, щоб мінімізувати ризик пожежі. Зберігайте легкозаймісті речовини у спеціально відведених місцях з належною вентиляцією, вогнестійкими контейнерами та чітким маркуванням. Навчіть працівників безпечному поводженню та зберіганню небезпечних матеріалів.

Регулярні перевірки та технічне обслуговування: Проводьте планові перевірки систем пожежної безпеки, включаючи пожежну сигналізацію, спринклери, аварійне освітлення та протипожежні двері. Заплануйте регулярне технічне обслуговування та тестування цих систем, щоб переконатися, що вони знаходяться в оптимальному робочому стані. Негайно вирішуйте будь-які виявлені проблеми [33].

Знаки та інструкції з протипожежної безпеки: встановіть чіткі та видимі знаки протипожежної безпеки по всьому комплексу, включно з інструкціями щодо правильного використання обладнання для пожежної безпеки та контактними телефонами для екстрених випадків. Ці знаки мають бути легко зрозумілими та добре видимими як для працівників, так і для відвідувачів.

Співпраця з місцевими пожежними службами: Встановіть позитивні робочі відносини з місцевими пожежними службами. Поділіться відповідною інформацією про комплекс, включаючи плани території, контактні дані для надзвичайних ситуацій і будь-які конкретні заходи пожежної безпеки. Регулярно спілкуйтеся з пожежною службою, щоб переконатися, що вони знайомі з плануванням та унікальними особливостями комплексу.

Пожежна безпека - це постійний процес, який потребує постійної уваги, навчання та обслуговування. Впроваджуючи ці заходи, туристично-рекреаційні комплекси можуть значно знизити ризик виникнення пожеж, захистити життя та майно, забезпечити безпечне середовище для відвідувачів і працівників.

Пожежна безпека є фундаментальним аспектом управління ризиками в рекреаційному туризмі, де різноманітне середовище, поведінка відвідувачів і структурні конструкції представляють складну пожежну небезпеку. Завдяки комплексним профілактичним заходам, готовності до надзвичайних ситуацій і вдосконаленим системам виявлення та гасіння, туристичні об'єкти можуть значно знизити ймовірність пожеж, пов'язаних із пожежами. Оскільки індустрія рекреаційного туризму продовжує розвиватися, пріоритет пожежної безпеки стане важливим для захисту життя, захисту майна та забезпечення довгострокової стабільності туристичних напрямків. Ефективні протоколи протипожежної безпеки відображають прихильність до відповідального туризму та сприяють більш безпечній та стійкій галузі.

4.3. Інструкція з охорони праці

Охорона праці має важливе значення в рекреаційному туризмі, галузі, що характеризується широким спектром робочих середовищ — від місць для пригод на природі до закладів гостинності з інтенсивним рухом людей. Співробітники в цьому секторі стикаються з певними ризиками, пов'язаними з фізичною активністю, поводженням з обладнанням і взаємодією з відвідувачами, що робить

необхідними надійні протоколи безпеки. У цьому рефераті розглядаються основні інструкції з охорони праці, які допомагають запобігти травматизму на виробництві, забезпечити дотримання санітарно-гігієнічних норм, створити безпечні умови для персоналу та відвідувачів.

Відповідно до завдання у цьому пункті розробляють інструкцію з охорони праці або пожежної безпеки відповідно до вивчених на практичних заняттях з «Основ охорони праці» методик.

Інструкція повинна містити такі розділи: загальні положення; вимоги безпеки перед початком роботи; вимоги безпеки під час виконання роботи; вимоги безпеки після закінчення роботи; вимоги безпеки в аварійних ситуаціях.

Розділ «Загальні положення» повинен містити:

- відомості про сферу застосування інструкції;
- загальні відомості про об'єкт розробки: визначення робочого місця працівника даної професії (виду робіт) в залежності від тривалості його перебування на ньому протягом робочої зміни (постійне чи непостійне); коротка характеристика технологічного процесу та обладнання, що застосовується на цьому робочому місці;
- умови і порядок допуску працівників до самостійної роботи за професією або до виконання відповідного виду робіт (вимоги щодо віку, стажу роботи, статі, стану здоров'я, проходження медоглядів, професійної освіти та спеціального навчання з питань охорони праці, інструктажів, перевірки знань тощо);
- вимоги правил внутрішнього трудового розпорядку, що стосуються питань охорони праці для даного виду робіт або професії, а також відомості про специфічні особливості організації праці і технологічних процесів та про коло трудових обов'язків працівників даної професії (що виконують даний вид робіт);
- характеристику основних небезпечних та шкідливих виробничих факторів для даної професії (виду робіт), особливості їх впливу на працівника;

- перелік видів спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту, що належать до видачі працівникам даної професії (виду робіт) згідно з чинними нормами, із зазначенням стандартів або технічних умов на них;

- вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник під час виконання роботи [40].

Розділ «Вимоги безпеки перед початком роботи» повинен містити:

- порядок приймання зміни у випадку безперервної роботи, в тому числі при порушенні режиму роботи виробничого обладнання або технологічного процесу;

- порядок підготовки робочого місця, засобів індивідуального захисту;

- порядок перевірки справності обладнання, інструменту, захисних пристроїв небезпечних зон машин і механізмів;

- порядок повідомлення роботодавця про виявлені несправності обладнання, пристроїв, пристосувань, інструменту, засобів захисту тощо.

Розділ «Вимоги безпеки під час роботи» повинен містити:

- відомості щодо безпечної організації праці, про прийоми та методи безпечного виконання робіт, правила використання технологічного обладнання, пристроїв та інструментів, а також застереження про можливі небезпечні, неправильні методи та прийоми праці, які заборонено застосовувати;

- вказівки щодо порядку утримання робочого місця в безпечному стані;

- можливі види небезпечних відхилень від нормального режиму роботи обладнання та технологічного регламенту і способи їх усунення;

- вимоги щодо використання засобів індивідуального та колективного захисту від шкідливих і небезпечних виробничих факторів;

- умови, за яких надання робіт і послуг повинно бути зупинено (технічні, метеорологічні, санітарно-гігієнічні та соціально-політичні умови тощо);

- вимоги щодо забезпечення пожежо- та вибухобезпеки; порядок повідомлення роботодавця про нещасні випадки чи раптові захворювання, факти порушення технологічного процесу, виявлені несправності обладнання,

устаткування, пристроїв, інструменту, засобів захисту та про інші небезпечні та шкідливі виробничі фактори, що загрожують життю і здоров'ю працівників.

Розділ «Вимоги безпеки після закінчення роботи» повинен містити:

-порядок безпечного вимикання, зупинення, розбирання, очищення і змащення обладнання, пристроїв, машин, механізмів та апаратури;

-порядок здавання робочого місця;

-вимоги санітарних норм і правил особистої гігієни, яких повинен дотримуватись працівник після закінчення роботи;

-порядок повідомлення роботодавця про всі недоліки, що виявились у процесі роботи.

Розділ «Вимоги безпеки в аварійних ситуаціях» повинен містити:

-відомості про ознаки можливих аварійних ситуацій, характерні причини аварій (вибухів, пожеж тощо);

відомості про засоби та дії, спрямовані на запобігання можливим аваріям;

-порядок дій, особисті обов'язки та правила поведінки працівника при виникненні аварії згідно з планом її ліквідації;

-порядок повідомлення роботодавця про аварії та ситуації, що можуть до них призвести;

-відомості про порядок застосування засобів протиаварійного захисту та сигналізації.

При викладенні тексту інструкції необхідно керуватися такими правилами:

-текст інструкції повинен бути стислим, зрозумілим і не допускати різних тлумачень;

-інструкція не повинна містити посилань на нормативні акти, вимоги яких враховуються при її розробці. За необхідності ці вимоги відтворюються дослівно;

-треба вживати терміни і визначення, прийняті в Законі України «Про охорону праці», ДСТУ 2293-93 ССБП «Охорона праці. Терміни та визначення», ДК 003-95 «Державний класифікатор України. Класифікатор професій» та в інших

нормативних актах; у тексті інструкції не допускається застосування невластивих для нормативних актів зворотів розмовної мови, довільних словосполучень, скорочення слів, використання різних термінів для одного поняття, а також іноземних слів чи термінів за наявності рівнозначних слів чи термінів в українській мові; допускається застосування лише загальноприйнятих скорочень і аббревіатур, а також заміна застосованих у даній інструкції словосполучень скороченням або аббревіатурою за умови повного відтворення цього словосполучення при першому згадуванні в тексті із зазначенням у дужках відповідного скорочення чи аббревіатури; у тексті інструкції слід уникати викладу вимог у формі заборони, а при необхідності слід давати пояснення, чим викликана заборона; не повинні застосовуватися слова «категорично», «особливо», «обов'язково», «суворо» та ін., оскільки всі вимоги інструкції є однаково обов'язковими; для наочності окремі вимоги інструкції можуть бути ілюстровані малюнками.

Провести оцінку ризиків: Визначити потенційні небезпеки та ризики, характерні для туристично-рекреаційного комплексу. Проводьте регулярні оцінки ризиків, щоб оцінити умови на робочому місці, завдання та види діяльності, які можуть становити ризик для безпеки працівників. Задokumentуйте результати оцінки ризиків і запровадьте відповідні заходи для зменшення виявлених ризиків.

Забезпечити відповідне навчання: Пропонувати регулярні заняття з охорони праці та техніки безпеки для всіх працівників. Переконайтеся, що співробітники навчені діяти у надзвичайних ситуаціях, правильному використанню засобів безпеки, поводженню з небезпечними матеріалами та будь-яким конкретним протоколам безпеки, що стосуються їхніх ролей. Зберігайте записи про навчання, щоб забезпечити відповідність і відстежувати рівень кваліфікації співробітників.

Використовуйте засоби індивідуального захисту (ЗІЗ): визначте засоби індивідуального захисту, необхідні для виконання конкретних завдань, і переконайтеся, що працівники мають доступ до необхідного захисного обладнання

та належним чином його використовують. Це може включати такі предмети, як шоломи, захисні окуляри, рукавички, захисний одяг і взуття. Регулярно перевіряйте та обслуговуйте ЗІЗ, щоб переконатися в їх ефективності.

Ця інструкція містить загальні основи охорони праці в туристсько-рекреаційних комплексах. Важливо адаптувати та адаптувати ці інструкції до конкретних потреб і характеристик кожного комплексу, враховуючи місцеві правила та галузеві стандарти. Регулярне спілкування, навчання та проактивний підхід до безпеки є важливими для підтримки безпечного робочого середовища.

Ефективна охорона праці в рекреаційному туризмі забезпечує безпечне робоче середовище для працівників, одночасно покращуючи враження та безпеку відвідувачів. Завдяки чітко визначеним інструкціям щодо фізичної безпеки, поводження з хімікатами, протоколів у надзвичайних ситуаціях, охорони здоров'я та взаємодії з клієнтами, туристичні об'єкти можуть мінімізувати ризики на робочому місці та сприяти розвитку культури безпеки. Віддаючи пріоритет регулярному навчанню, постійному зворотному зв'язку та суворому дотриманню стандартів безпеки, підприємства рекреаційного туризму сприяють добробуту своїх працівників, зміцнюють свою репутацію та підтримують стабільне зростання галузі.

ВИСНОВКИ

Наявність курортно-рекреаційних закладів набуває все більшого значення для національного добробуту. Багато країн покладаються на доходи від туризму, особливо від відвідувачів, які прагнуть повноцінного відпочинку та омолодження, а який відпочинок відбувається з використанням рекреаційних ресурсів. Рекреаційний туризм не тільки дає можливість використовувати природні та культурні пам'ятки, але й створює екологічно чисту людську діяльність, покращує соціальні та культурні послуги, якість життя та сприяє загальному соціальному та культурному середовищу.

Розвиток рекреаційного туризму значною мірою залежить від природних рекреаційних ресурсів. Для того щоб оцінити можливості використання певної території в рекреаційних цілях, необхідно вивчити наявні рекреаційно-туристичні ресурси. Україна має природні, культурні та економічні основи, щоб стати світовим лідером у сфері рекреаційного туризму. Однак сучасний стан рекреаційної сфери виявляє кілька невирішених проблем, які обмежують її ефективність. Вирішення цих проблем вимагає удосконалення законодавчої та регуляторної бази, оптимізацію та оновлення нормативних актів для підтримки рекреаційної індустрії, включаючи запровадження національних стандартів для всіх видів рекреаційних і туристичних послуг; збалансоване державне та регіональне управління, розробка схеми для скоординованого регулювання соціально-економічних відносин у сфері рекреаційного туризму як на національному, так і на регіональному рівнях, забезпечуючи справедливий доступ до оздоровчого та оздоровчого туризму для всіх демографічних груп; стратегічна інвестиційна політика, сприятиме сприятливому інвестиційному клімату для залучення як внутрішнього, так і міжнародного фінансування, необхідного для сталого розвитку.

Вирішення цих проблем та використання потенціалу розвитку України у рекреаційному туризмі може призвести до модернізації сектора, підвищення його конкурентоспроможності та позиціонування його як важливої опори економіки

України. Наша країна володіє потужним рекреаційним комплексом, який здатний задовольнити потреби населення в санаторно-курортному лікуванні, відпочинку та оздоровленні, а також зробити вагомий внесок у національний дохід шляхом ефективного використання рекреаційних ресурсів.

Для забезпечення перспективного розвитку рекреаційного комплексу України необхідно:

- Модернізація матеріально-технічної бази існуючих рекреаційних об'єктів та приведення її до світових стандартів – забезпечить високий рівень обслуговування та підвищить привабливість для іноземних та вітчизняних туристів.

- Інтенсивний розвиток туризму та рекреаційно-оздоровчої галузі загалом – включає розвиток різноманітних видів туризму та розширення спектру послуг для задоволення зростаючих потреб туристів.

- Покращення інфраструктури існуючих місць відпочинку та рекреації – передбачає розвиток транспортної доступності, побудову нових об'єктів інфраструктури та підвищення якості обслуговування.

- Збільшення питомої ваги рекреаційної сфери у зростанні національного доходу країни – сприяє економічному розвитку за рахунок активного використання рекреаційного потенціалу.

Загалом, Україна має вигідне географічне положення, сприятливі кліматичні умови та унікальні природні ландшафти. Проте рівень використання природного та рекреаційного потенціалу є недостатнім, що робить сферу рекреаційного природокористування перспективною для багатьох регіонів. Нерівномірний розподіл рекреаційних земель та їх різноманітна структура по областях сприяють формуванню спеціалізованих видів рекреаційної діяльності. Це підкреслює необхідність проведення ґрунтовних маркетингових досліджень для розробки регіональних стратегій розвитку рекреаційного природокористування, що відповідає потребам кожного окремого регіону та сприяє збалансованому використанню природних рекреаційних ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакурова Г.В. Оцінка рекреаційної привабливості регіону Економіка: проблеми теорії та практики. Зб. наук. праць. 2012. Вип. 183. В 3 т. Т. 3. С. 617-622.
2. Банько В.Г. Охорона праці в туристському комплексі: навч. посіб. Київ: КНТ, 2015. – 232 с.
3. Безуглий І.В. Імперативи розробки стратегії еколого–економічного розвитку рекреаційно–туристичних систем. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2014. № 3 (27). С. 84– 90.
4. Бейдик О. О. Рекреаційні ресурси України: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2009. 489 с
5. Бігус М. М., Гальків Л. І., Добушовський П. А. Турисичний бізнес під впливом сучасних змін, зумовлених світовими викликами. Науковий погляд: економіка та управління. 2020. №3. С. 7–12.
6. Бутко М.П. Генезис економічної теорії та методологічні підходи до оцінки туристичного потенціалу регіону. Економіка і держава. Міжнародний науково-практичний журнал. 2014. № 5. С. 33-38.
7. Гогіташвілі Г. Г., Лапін В. М. Основи охорони праці : навч. посібник. 4-те вид., виправл. і доповн. Київ: Знання, 2008. 302 с.
8. Гогіташвілі Г.Г. Системи управління охороною праці. Навчальний посібник. Львів: Афіша, 2002. 320 с.
9. Гудзь П.Л. Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів. Регіональна економіка. 2015. № 4. С. 20-24.
10. Дидів І. Б. Роль природних рекреаційних ресурсів у туристичній діяльності. Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень. Географія, туризм, готельно-ресторанна справа. матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Луцьк, 16-17 травня 2023 р.). Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. С.150-153.

11. Дидів І. Б. Туристично-рекреаційний потенціал Львівської області. Сучасний рух науки: матеріали тез X Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., що присвячена головній місії Міжнародного електронного науково-практичного журналу «WayScience» – прокласти шлях розвитку сучасної науки від ідеї до результату (м. Дніпро, 2-3 квітня, 2020 р.). Дніпро, 2020. Т. 1. С. 376-381.

12. Дидів І. Б., Дидів А. І. Оцінка екологічних впливів туристичної діяльності на навколишнє середовище. Географія та туризм: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди: (м. Харків, 26 лютого, 2021 р.) / за заг. ред. Лоцмана П. І. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. С. 74–81

13. Дидів І. Оцінка ефективності використання туристично-рекреаційного потенціалу Львівської області. Індустрія туризму і сфера гостинності в Україні та світі: сучасний стан, проблеми й перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 29 листопада 2021р.) Луцьк, 2021. С. 17-20.

14. Довбенко О.Л. Спеціальні економічні зони туристично-рекреаційного типу: порівняльна характеристика. Вісник ТНЕУ. 2017. № 2. С. 135-142.

15. Дудкіна О.П. Регіональні особливості розвитку рекреаційних зон (методичні та організаційно-економічні основи. Львів: 2014. 19 с.

16. Закон України «Про охорону праці». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

17. Зацарний В. В. Охорона праці : навч. посіб. для дистанц. навчання: відкр. міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". К. : Ун-т "Україна", 2006. 303 с.

18. Колесник Т., Багнета В. (2024). Особливості розвитку рекреаційного туризму в територіальних громадах регіону. Економіка та суспільство, (60). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-60-45>

19. Кулиняк І.Я., Жигало І.І., Ярмола К.М. Туристична галузь в умовах пандемії COVID-19: тенденції та заходи підтримання. Бізнес Інформ. 2021, №1, 177-184с.

20. Кушнір Н.Б. Поняття рекреаційно-туристичних ресурсів та особливості їх охорони і раціонального використання. Вісник Національного університету водного господарства та природокористування. 2014. Вип. 4 (48). С.217-223.
21. Липчук В. В., Дидів І. Б. Значення агротуристичного підприємництва у розвитку сільських територій в Україні. Вісник Львівської комерційної академії: серія економічна. 2013. Вип. 43. С. 96-100.
22. Любіцева О.О. Туристичні ресурси України. Київ: Альтерпрес, 2007. 369 с.
23. Магійович Р.І. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в Західному регіоні. Науковий вісник НЛТУУ. 2008. Вип. 18.7. С.164-169.
24. Матвійчук Л.Ю. Особливості типології туристичних ресурсів, як основа їх раціонального використання. Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum3.pdf.
25. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс. Львів: ІРД НАНУ, 2017. – 259 с.
26. Мігущенко Ю.В. Локальні туристично–рекреаційні комплекси як альтернативна модель активізації інвестиційної діяльності у туристичній галузі. Стратегічні пріоритети. 2015. № 3(8). С. 163-169.
27. Молнар О.С. Функції та структура туристично-рекреаційного комплексу регіону. Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка: Збірник наукових праць. 2008. Вип. 26. С. 30-36.
28. Патон Б.Є. Національна парадигма сталого розвитку України. вид. 2-ге переробл. і доповн. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с.
29. Ніколенко, О. І., Гамма, Т. В., Зарічанська, Л. О., Несенчук, О. Л., & Зінчук, Т. О. (2022). Рекреація як соціально-культурне явище, її різновиди та

- характеристики. *Rehabilitation and Recreation*, (12), 144–149.
<https://doi.org/10.32782/2522-1795.2022.12.19>
30. Огієнко А.В. Теоретичні засади дослідження туристично-рекреаційного потенціалу. Випуск №1(75), 2020. URL: http://psae-jrnl.nau.in.ua/journal/1_75_1_2020_ukr/7.pdf
31. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму в Україні. Національна туристична організація України. 23.06.2020. URL: <http://www.ntoukraine.org/assets/files/EBRD-COVID19-Report-UKR.pdf>
32. Пістун І. П., Березовецький А. П., Тимочко В.О., Городецький І. М. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навч. посібн. Львів: Тріада плюс, 2017. Ч. I. 620 с.
33. Пістун І. П., Тимочко В.О., Городецький І. М., Березовецький А. П. Охорона праці (гігієна праці та виробнича санітарія): навчальний посібник. Львів: Тріада плюс, 2015. Ч. II. 224 с.
34. Полчанінова І. Л. Рекреаційні комплекси світу : навч. Посібник. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 107 с.
35. Сергієнко, Ю., Гулай, В., Чаплигін, В. П., Гаврилюк, В., & Гаєвий, В. (2020). Сучасні технології рухової активності студентів: спортивно-оздоровчий туризм і рекреація. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*, (5(125)), 140-143. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5\(125\).28](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.5(125).28)
36. Словник-довідник: туризм і природно-рекреаційний потенціал. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2019. 108 с.
37. Смаль І.В. Рекреація і туризм: короткий тлумачний словник термінів і понять. Ніжин: Видавництво НДУ ім. М. Гоголя, 2016. 80 с.
38. Павліха Н. В., Цимбалюк І. О., Савчук А. Ю. Сталий розвиток туризму та рекреації: сучасні виклики й перспективи для України: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2022. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM)

39. Стеченко Д.М. Наукові орієнтири диверсифікації сфери рекреаційно-туристичних послуг у регіоні. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. 2017. 2(10). С. 80-83.
40. Тимочко В.О., Березовецький А.П. та ін., Безпека життєдіяльності та охорона праці. Практикум. Навчальний посібник. Львів: СПОЛОМ, 2022. 376с.
41. Ткаченко Т., Гладкий О. і Жученко В. 2021. Рекреаційний туризм: диверсифікація продуктового портфеля. *Scientia fructuosa*. 138, 4 (Вер 2021), 81–90. DOI:[https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021\(138\)06](https://doi.org/10.31617/visnik.knute.2021(138)06)
42. Borutska, Y. ., Dydiv, I. ., Krupa, O. ., Hryhorieva, L. ., & Sylkin, O. . (2024). Methodology And Application of Innovative Technologies to Ensure Sustainable Development: Formation of Eco-Awareness Through the Prism of Ecotourism. *Journal of Ecohumanism*, 3(4), 1357–1367. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3666>
43. Dydiv I. Assessment of tourist and recreational potential of Lviv region. Interdisciplinary research: scientific horizons and perspectives: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the I International Scientific and Theoretical Conference (March 12, 2021, Vilnius, Republic of Lithuania) European Scientific Platform. Vilnius, 2021. Vol. 3. P. 161-163. DOI 10.36074/scientia-12.03.2021
44. Dydiv I. Efficiency of the use of tourist and recreational potential in the Lviv region. Methods of improving the economy, tourism and management: collective monograph. Tourism and hotel and restaurant business / Andrushchak I., Chudovets V., Rechun O. etc. International Science Group. Boston: Primedia eLaunch, 2023. S. 504 – 514. <https://doi.org/10.46299/ISG.2023.MONO.ECON.1>
45. I. Kolb, P. Kolodii, *I. Dydiv, Ye. Ryzhov, V. Zhyvchuk. Methodology of assessing walking accessibility of the recreation zones in mountainous area by applying data of the high-resolution aerial surveying with UAV and cadastral maps. International Conference of Young Professionals, «GeoTerrace 2023». (2-4 October) Volume 2023 Lviv, Ukraine. <https://eage.in.ua/wp-content/uploads/2023/09/GeoTerrace-2023-040.pdf>
46. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>